

УДК 94(497.11):930(430)”19/20”
050:94(497.11)”20”

DOI: <https://doi.org/10.31212/istoriografija.2023.22.lom.291-352>

Др Наталија Димић Ломпар*

РЕЗУЛТАТИ САВРЕМЕНЕ НЕМАЧКЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ О ТЕМАМА ИЗ СРПСКЕ И ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ИСТОРИЈЕ И ЊИХОВ ПРИЈЕМ У СРПСКОЈ НАУЧНОЈ ПЕРИОДИЦИ

У Савезној Републици Немачкој теме из српске и југословенске историје проучавају се при катедрама и институтима посвећеним регионалним студијама Југоисточне, односно Источне Европе. Иако научно бављење овим темама на немачком говорном подручју има знатно дужу традицију,¹ изучавање Југоисточне Европе као засебно научно поље формира се у првој половини 20. века.² У институционалном погледу, наука је у знатној мери зависна од политике и јавног дискурса. Такав је случај и са институцијама посвећеним изучавању Југоисточне Европе у Немачкој, чије је деловање током 20. века било одређено двама доминантним политичко-идеолошким усмерењима, нацизмом и Хладним ратом,

* Научни сарадник, Институт за новију историју Србије, Београд, natalijadimic@gmail.com

1 Видети изабрану библиографију радова о Србима на немачком језику: *Serbien in der deutschsprachigen Forschung. Eine Auswahlbibliografie*, Hrsg. von Holm Sundhaussen unter Mitwirkung von Đorđe Tomić, (Belgrad: Serbische Nationalbibliothek, 2011).

2 Mathias Beer, “Wege zur Historisierung der Südostforschung. Voraussetzungen, Ansätze, Themenfelder”, in: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Mathias Beer, Gerhard Seewann, (München: R. Oldenbourg Verlag, 2004), 22–32.

да би у последњој деценији 20. века интересовање за ове просторе било подстакнуто распадом југословенске државе и ратовима на њеном тлу.³ Минхен, Берлин, Лајпциг, Беч, Грац у којима су позних 20-их и раних 30-их година 20. века осниване институције за проучавање Југоистока, упркос цезурама у раду условљеним историјским прекретницама какве су биле 1945. или 1990. година, и даље су центри проучавања Југоисточне Европе на немачком говорном подручју.

Студије Југоистока (*Südostforschung*), као и студије Истока (*Ostforschung*), развијале су се као „борбене науке“. Формирале су се у специфичној интелектуално-политичкој клими Немачке после Првог светског рата, коју су одликовали тешко економско и социјално стање, спољнополитичка и војна ограничења наметнута Версајским миром, антидемократска струјања, комплекс велике силе – другим речима, извори друштвеног и политичког незадовољства које је водило ка ревизионистичким тенденцијама.⁴ У таквој атмосфери, која је владала и на немачким универзитетима, студије Југоистока имале су функцију у аргументовању ревизионистичких тежњи Немачке после Првог светског рата путем научно-историјског легитимисања немачког права на области Југоисточне Европе.⁵ На првом месту у питању је било бављење *немачким Југоистоком*, односно

3 Holm Sundhaußen, „Südosteuropäische Geschichte in Berlin“, *Südosteuropäische Hefte*, Vol. 1, 1/2012, 12–16.

4 Миле Бјелајац, *1914–2014: зашто ревизија? : старе и нове контроверзе о узроцима Првог светског рата*, (Београд: Медија центар „Одбрана“, 2014), 131–150.

5 О идеолошким и политичким значењима појмова „Југоисток“ и „Југоисточна Европа“ у Немачкој током међуратних и ратних година, видети: Milan Ristović, *Nemački novi poredak i Jugoistočna Evropa 1940/41–1944/45. Planovi o budućnosti i praksa*, (Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1991), 34–46; Holm Sundhaußen,

немачким становништвом изван граница Немачке. У другом плану и тек касније било је актуелно бављење самим простором и народима Југоисточне Европе. Кроз проучавање ових простора као *немачког Истока* и *немачког Југоистока* даван је легитимитет полагању права на територије далеко изван граница успостављених по окончању Првог светског рата. Центри који су оснивани широм Немачке били су места сусрета научника и политичара, обавештајаца, новинара, пропагандиста. Другим речима, од самог настанка студије Југоистока биле су место укрштања науке и политике.⁶

Иако оснивани пре доласка нациста на власт у Немачкој, од средине тридесетих година центри за изучавање Југоистока све више су се профилисали као институције у директној служби немачке владе и нацистичке партије, са задатком не само да проучавају већ и да *брину* о свим Немцима у Југоисточној Европи. Од средине 30-их до краја Другог светског рата, ове студије прешле су пут од изучавања немачке националне мањине у државама Југоисточне Европе, преко њиховог глајхшалтовања, односно управљања у исти смер, до реализације расне идеологије на тим просторима.⁷

Крај Другог светског рата и пораз нацистичке Немачке успоставили су јасну цезуру у немачкој историји, као и у студијама Југоистока, али не и нулти час. У атмосфери пораза, целокупна структура на којој је

„Was ist Südosteuropa und warum beschäftigen wir uns (nicht) damit?“, *Südosteuropa-Mitteilungen* 5–6/2002, 92–105.

6 Gerhard Seewann, „Das Südost-Institut 1930–1960“, in: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches*, 49–56.

7 Norbert Spannenberger, „Südost-Forschung im Dienst der SS – Zur Biographie vom Fritz Valjavec 1909–1945“, *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 73; Gerhard Seewann, „Das Südost-Institut 1930–1960“, 56–83.

почивала мрежа институција посвећених студијама Истока и Југоистока преко ноћи се урушила. Међутим, експерти за Југоисток, за разлику од њихових колега које су се бавиле Истоком, нису били део „интелектуалних репарација“.⁸ Управо је то, после неколико година „хибернације“, омогућило да почетком 50-их дође до обнове институција посвећених Југоистоку, сада у новом друштвено-политичком контексту, али уз јасне институционалне, персоналне и интерпретативне континуитете.⁹

Западнотемачка држава основана 1949. суочавала се са великим приливом избеглица, немачког становништва са Истока и Југоистока. С једне стране, задатак интегрисања придошлог становништва, али и брига о

8 Mathias Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik: Kontinuität – Bruch – Neubeginn“, *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 35.

9 Суочавање са нацистичком прошлошћу генерације оснивача студија Југоистока у Савезној Републици Немачкој и континуитетима са предратним и ратним периодом почело је релативно касно у односу на друге научне дисциплине у СРН. Прво истраживање посвећено тој теми била је необјављена магистарска теза Доротеје Вилком из 1979. године (Dorothea Willkomm, *Untersuchungen zur Anfangsphase der deutschen Südosteuropahistoriographie*. Magisterarbeit, Hannover 1979). Прва објављена публикација посвећена овом питању датира из 2004. године. У питању је зборник радова „Југоисточна Европа у сенци Трећег рајха“, који су приредили историчари Матијас Бер и Герхард Зеван (Mathias Beer, Gerhard Seewann (Hrsg.), *Südosteuropa im Schatten des Dritten Reiches*). У организацији Друштва за Југоисточну Европу одржан је 2013. научни скуп посвећен прошлости ове организације, а приређена излагања објављена су наредне године у посебном броју часописа *Сидостојропа-миттајлунген* (*Südosteuropa-Mitteilungen* Vol. 54, No. 04, 2014). Значајна монографија посвећена овим питањима из пера Волфганга Хепкена објављена је 2020. године (Wolfgang Hörken, *Wissenschaft – Politik – Biografie. Die deutsche Südosteuropaforschung und ihre Akteure am Beispiel von Franz Ronneberger (1930er bis 1990er Jahre)*, Berlin/Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2020).

Немцима који су остали изван граница Савезне Републике Немачке, били су један од разлога за настанак потребе за бављењем Југоистоком. С друге стране, западнонемачка држава је, посебно од 1951. када је добила спољнополитичке ингеренције и Министарство спољних послова, један од праваца свог спољнополитичког ангажмана усмерила и ка Југоистоку. У том контексту, политика која је навикла да своју делатност усклађује са експертизама, а ослањала се на науку, подстакла је рађање политичке воље да се институције посвећене изучавању Немаца из Југоисточне Европе обнове. Хладни рат и антикомунистичка клима утицали су на један од кључних парадокса везаних за обнову студија Југоистока – званична неоптерећеност нацистичком прошлoшћу Западне Немачке била је предуслов за оживљавање студија Југоистока, а истовремено управо су претходно искуство и доказани антикомунизам препоручили минхенски центар и Фрица Ваљавец као поуздане носиоце ове научне дисциплине – и у новим политичким условима почетком 50-их година.¹⁰ Тако је 1951. обновљен рад Института за Југоисток основаног 1930. (*Südost-Institut*), на чијем су се челу нашли Карл Аугуст Фишер и Фриц Ваљавец.¹¹

10 Seewann, „Das Südost-Institut 1930-1960“, 86–91.

11 Фриц Ваљавец сматра се оснивачком фигуром студија Југоисточне Европе. Истовремено, иако не једини, Ваљавец је парадигматски пример континуитета у студијама Југоистока/Југоисточне Европе између нацистичке Немачке и Западне Немачке. О Фрицу Ваљавцу видети: Karl August Fischer, „Fritz Valjavec (1909–1960)“, *Südost-Forschungen* Vol. XIX (1960), 1–15; Norbert Spannberger, „Vom volksdeutschen Nachwukswissenschaftler zum Protagonisten nationalsozialistischer Südosteuropapolitik. Fritz Valjavec im Spiegel seiner Korrespondenz 1934–1939“, in: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches*, 215–235; Gerhard Grimm, „Georg Stadtmüller und Fritz Valjavec. Zwischen Anpassung und

Научна делатност Института за Југоисток била је директно везана за потребе Савезне владе. У почетку, задаци Института били проучавање Немаца у Југоисточној Европи, а заинтересовани владајући кругови потицали су из окриља Министарства унутрашњих послова, Министарства за савезничка питања и Министарства за избеглице. Од средине педесетих у финансирање се укључило и Министарство спољних послова, што је утицало и на промену истраживачког фокуса – са Немаца из Југоисточне Европе на саму Југоисточну Европу.¹²

Институт за Југоисток имао је двоструку улогу. С једне стране, био је посвећен примарним истраживањима, која су објављивана кроз неколико серијских публикација. Већ 1952. обновљен је часопис *Südost-Forschungen*, који постоји и данас. Једанаеста свеска која је изашла 1952. односила се на период 1946–52, чиме је истакнут континуитет са предратним и ратним годинама.¹³ Затим, обновљена је монографска серија *Südosteuropäische Arbeiten*, које су излазиле од 1933. до 1942, а у оквиру које се и данас објављују студије по-

Selbstbehauptung“, in: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches*, 237–255; Krista Zach, „Friedrich Valjavec nach seinen privaten tagebuchartigen Aufzeichnungen (1934–1946)“, in: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches*, 257–273; Norbert Spannberger, „Südost-Forschung im Dienst der SS – Zur Biographie vom Fritz Valjavec 1909-1945“, *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 60–73.

12 О финансирању Института за Југоисток 50-их година, видети грађу у: Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Südost-Institut, 20; Seewann, „Das Südost-Institut 1930-1960“, 90–91.

13 Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 40.

Све свеске часописа доступне су онлајн: <https://www.degruyter.com/journal/key/sofo/html?lang=de#overview> (приступљено 11. новембра 2023).

свећене Југоисточној Европи.¹⁴ Од 1956. покренута је серијска публикација *Südosteuropa-Bibliographie*. Кроз ове публикације, између осталог, растао је и научни углед Института.¹⁵

С друге стране, Институт је имао јасну политичку функцију и његови сарадници бавили су се и темама које је диктирала дневна политика. Били су аутори низа анализа, извештаја и експертиза за различите државне институције.¹⁶ Један део ове делатности био је јавно доступан и објављиван у *Wissenschaftlicher Dienst Südosteuropa*. У питању је био својеврстан билтен посвећен актуелним привредним и политичким процесима у Југоисточној Европи. Први број изашао је 1952, у почетку је излазио два пута месечно, а затим једном. Билтен је 1982. променио назив у *Südosteuropa. Zeitschrift für Gegenwartsforschung*. Од 2005. излази четири пута годишње и убрзо мења карактер. Од часописа намењеног извештавању о савременим збивањима постаје часопис за објављивање истраживачких радова. Од 2014. радови се објављују на енглеском језику, а часопис носи назив *Südosteuropa. Journal of Politics and Society*, да би од 2021. године променио име у *Comparative Southeast European Studies*.¹⁷

Поред Института за Југоисток, почетком педесетих основан је низ институција посвећених студијама Југоисточне Европе. Тако је већ 1952. основано Друштво

14 Списак публикација објављених у овој серији погледати на сајту издавача: <https://www.degruyter.com/serial/soa-b/html?lang=en#volumes> (приступљено 11. новембра 2023).

15 Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 41.

16 Исто, 42.

17 <https://www.degruyter.com/journal/key/soeu/html#overview> (приступљено 11. новембра 2023).

за Југоисточну Европу (Südosteuropa-Gesellschaft), на чијем се челу налазио сам Фриц Ваљавец. У питању је било удружење основано са циљем подстицања истраживања Југоисточне Европе, из области науке, политике, привреде и медија, али и за неговање културних и других веза са овом регијом. Од свог оснивања, Друштво за Југоисточну Европу постоји у Минхену под истим именом.¹⁸

Исте 1952. године основана је још једна институција, Südostdeutsche Kulturwerk, посвећена културном раду међу избеглицама из Југоисточне Европе. Из ове институције развио се Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas (IKGS), који се налази при Универзитету Лудвиг Максимилијан у Минхену.¹⁹ Убрзо, 1957. године, формирана је и историјска комисија посвећена проучавању Југоистока. У питању је Südostdeutsche Historische Kommission, која од 2007. носи назив Kommission für Geschichte und Kultur der Deutschen in Südosteuropa (KGKDS), а посвећена је

18 Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 42.

19 Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 43; О историји Института за културу и историју Југоисточне Европе видети прилоге објављене у *Полугодишњаку за историју и савремена збивања у Централној и Југоисточној Европи*: Tobias Weger, „Das Südostdeutsche Kulturwerk in München im Kontext der westdeutschen „Vertriebenenkulturarbeit“ nach 1945“, *Halbjahresschrift für Geschichte und Zeitgeschehen in Zentral- und Südosteuropa, Working Papers #1*, 2020, 5–15; Enikő Dacz, „Vom ‘gottbegnadeten’ Schriftsteller zum Schriftleiter. Heinrich Zillichs literarisches Netzwerk vor und nach 1945“, *Halbjahresschrift für Geschichte und Zeitgeschehen in Zentral- und Südosteuropa, Working Papers #1*, 2020, 16–31; Florian Kühner-Wielach, „Ein schwieriges Jubiläum. Das Südostdeutsche Kulturwerk 1951–2021“, *Halbjahresschrift für Geschichte und Zeitgeschehen in Zentral- und Südosteuropa, Working Papers #1*, 2020, 32–42.

истраживању историје Немаца у Југоисточној Европи. Њено седиште данас се налази у Тибингену, при Институту за подунавскошвапску историју и географију (Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde).²⁰

Фриц Ваљавец заузима изузетно место у историји студија Југоистока, не само због тога што је био заслужан за поновно оснивање Института за Југоисток, већ и зато што је захваљујући његовој иницијативи у кратком временском периоду основана читава мрежа институција и публикација, које и данас чине окосницу немачког бављења Југоисточном Европом. Међутим, карактер ове научне дисциплине мењао се временом. До значајне прекретнице у проучавању Југоисточне Европе дошло је после шездесетих година услед генерацијске смене, али и политичких промена у самој Западној Немачкој. Прву генерацију оснивача постепено су замењивали млађи људи, а студије Југоистока све више су усклађиване са савременим научним трендовима.²¹ Са активношћу политиком Западне Немачке према Источној и

20 Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 43.

21 Edgar Hösch, „Südostforschung vor und nach 1945. Eine historiographische Herausforderung“, in: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches*, 284–286; Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 44; Волфганг Хепкен чак сматра да су се студије Југоисточне Европе приближиле савременим научнотеоријским токовима тек 80-их година. Видети: Wolfgang Höpken, „Zur Einführung. Vor- und Gründungsgeschichte der Südosteuropa-Gesellschaft: Kritische Fragen zu Kontexten und Kontinuitäten“, *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 12; О савременим тенденцијама у студијама Југоисточне Европе у Немачкој, видети: Hannes Grandits, „Südosteuropäische Geschichte als global verflochtene Regionalwissenschaft. Aktuelle Perspektiven des Berliner Wissenschaftsstandortes“, *Südosteuropäische Hefte* Vol. 1, 2/2012, 11–18.

Југоисточној Европи, померао се и тематски фокус ка изучавање самих држава Југоисточне Европе и односе Бона са њима. Тиме су и студије (немачког) Југоистока постајале у правом смислу регионалне студије, односно студије Југоисточне Европе, а институције посвећене овим темама постајале су актери у остваривању билатералне сарадње и западнонемачког политичког, економског и културног отварања ка овим просторима.²²

Даљој професионализацији проучавања Југоисточне Европе у Западној Немачкој свакако је допринело универзитетско бављење овом регијом. Иако је на Универзитету Лудвиг Максимилијан у Минхену постојао Семинар за историју Источне и Југоисточне Европе,²³ он је махом био посвећен источноевропској историји, а у далеко мањој мери питањима Југоистока.²⁴ Прва катедра за историју Југоисточне Европе основана је почетком седамдесетих година при Институту за Источну Европу на западноберлинском Слободном универзитету. Професура је поверена тадашњем директору Института за Југоисток из Минхена Матијасу Бернату.²⁵ Берната, који је до краја 80-их представљао персоналну спојни-

22 О студијама Југоисточне Европе као регионалним студијама (area studies), видети: Holm Sundhaussen, „Südosteuropäische Geschichte in Berlin“, 14–15; Hannes Grandits, „Südosteuropäische Geschichte als global verflochtene Regionalwissenschaft“, 11–18.

23 Историју Источне и Југоисточне Европе у Минхену од 50-их година предавао је Георг Штадтмилер, византолог, који је 1932. докторирао у Минхену, 1936. хабилитацију завршио у Бреслауу, од 30-их година био члан нацистичке партије, од 1936. запослен у Институту за Југоисточну Европу у Лајпцигу, током рата ангажован при штабу у Атини, да би након рата добио професуру у Минхену. Видети: Grimm, „Georg Stadtmüller und Fritz Valjavec“, 237–239.

24 Beer, „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik“, 30.

25 Sundhaussen, „Südosteuropäische Geschichte in Berlin“, 12.

цу између минхенског центра и новоосноване катедре у Берлину²⁶, по одласку у пензију на месту професора заменио је Холм Зундхаусен. Иако је 2007. по одласку Зундхаусена у пензију ова катедра угашена, убрзо је на Хумболт универзитету основана Катедра за историју Југоисточне Европе на челу са професором Ханесом Грандитсом, чиме је одржан континуитет универзитетског бављења историјом овог простора у Берлину.²⁷

Почетком две хиљадитих дошло је и до значајних структуралних промена у раду Института за Југоисток у Минхену. Политичко одељење Института издвојено је и прикључно Фондацији за науку и политику (Stiftung Wissenschaft und Politik) са седиштем у Берлину. Минхенски институт је 2007. пресељен у Регензбург, а на његово чело дошао је професор Улф Брунбауер. Од 2012. године Институт за Југоисток институционално је повезан са Институтом за Источну Европу (Osteuropa-Institut) и Институтом за источно право (Institut für Ostrecht) у Институт за проучавање Источне и Југоисточне Европе у Регензбургу (Institut für Ost- und Südosteuropaforschung). Он данас представља један од кључних центара на простору Немачке за научно бављење историјом Југоисточне Европе.²⁸ Иако вануниверзитетски центар, Институт блиско сарађује са Универзитетом у Регензбургу у оквиру програма докторских студија Источне и Југоисточне Европе (Graduate School

26 Stefan Troebst, „Südosteuropäische Geschichte als gesonderte Disziplin: Mathias Bernath in Berlin und München“, *Südosteuropäische Hefte*, Vol. 1 2/2012, 19–23.

27 Holm Sundhaußen, „Südosteuropäische Geschichte in Berlin“, 15–16.

28 Званична интернет страница Лајбниц института за истраживање Источне и Југоисточне Европе: <https://leibniz-ios.de/> (приступљено 20. 11. 2023).

for East and Southeast European Studies).²⁹ У Минхену је остала Катедра за Источну и Југоисточну Европу при Универзитету Лудвиг Максимилијан, на којој курсеве из историје Југоисточне Европе предаје професорка Мари Жанин Чалић.³⁰ Поред Минхена, Берлина и Регензбурга, значајан универзитетски центар за проучавање Југоисточне Европе од деведесетих представља и Лајпциг, где је професора Волфганга Хепкена по одласку у пензију заменио Штефан Родевалд.³¹

Овај краћи историјски осврт говори у прилог томе да у Немачкој постоји незанемарљива традиција проучавања Југоисточне Европе, а у оквиру тога и српске и југословенске прошлости, као и готово једновековни институционални континуитет. Историјат ове научне дисциплине у 20. веку говори о спреси науке и политике, о политичкој вољи као предуслову за њену институционализацију, али и о постепеној „еманципацији“ студија Југоисточне Европе од научне дисциплине у искључивој функцији политике. Оснивање катедри и семинара за историју Источне и Југоисточне Европе донело је овој дисциплини научни подмладак, а тиме како генерацијску смену тако и богатију научну продукцију и разноврсност истраживачких тема и методолошких приступа. Најзначајнији центри за изучавање српске и југословенске историје у Немачкој данас се налазе у Регензбургу, Минхену, Берлину и Лајпцигу. Традиција

29 Званична интернет страница студијског програма за Источну и Југоисточну Европу на Универзитету у Регензбургу: <https://www.gsoes-ur.de/> (приступљено 20. 11. 2023).

30 Званична интернет страница Семинара за историју Источне и Југоисточне Европе у Минхену: <https://www.gose.geschichte.uni-muenchen.de/index.html> (приступљено 20. 11. 2023).

31 <https://www.gkr.uni-leipzig.de/historisches-seminar/institut/professuren/ost-und-suedosteuropaeische-geschichte> (приступљено 20. 11. 2023).

бављења Југоисточном Европом обогатила је ово научно поље и озбиљним библиотекама, научним часописима и монографским серијама. Разуђена мрежа институција, посвећених како научном бављењу тако и сарадњи са Југоисточном Европом, доприноси динамици ових студија на простору Немачке. Њени универзитети и институти и данас представљају центре којима гравитирају студенти и научници са простора Југоисточне Европе. Поставља се, међутим, питање у којој мери је српска научна заједница упозната са резултатима немачке историографије о српским и југословенским темама, као и каква је њихов пријем, рецепција.

Један од најпоузданијих начина за анализу пријема немачке историографије и њених методолошких и хеуристичких домета у српској стручној јавности јесте анализа приказа тих дела у српским научним часописима. Како бисмо обухватили репрезентативан корпус дела, приступили смо квантитативној анализи приказа немачких историографских дела са тематиком историје 20. века у најеминентнијим српским часописима. Одлучили смо да пратимо приказе не само у часописима чији је доминантни предмет истраживања 20. век (*Историја 20. века* и *Токови историје*), већ и у другим истакнутим часописима у којим се теме из историје 20. века редовно обрађују (*Балканика*, *Зборник Матице Српске за друштвене науке*, *Зборник Матице српске за историју*). С обзиром на то да је предмет нашег истраживања рецепција новије немачке историографије у српској научној јавности, хронолошки почетак истраживања сместили смо у 2000. годину. Прегледом садржаја наведених часописа у периоду 2000–2022. утврдили смо

да је у њима објављено укупно 66 приказа немачких историографских дела.

Приликом дефинисања дела чији прикази припадају статистици водили смо се одређеним начелима. Анализирали смо подједнако приказе монографских публикација, зборника радова и зборника докумената, било на немачком, енглеском, или у преводу на енглески или српски. Услов је био да већина аутора припада немачкој научној заједници, те стога одређени зборници радова чији су уредници немачки историчари, али у којима је већина прилога из пера аутора из других земаља, нису узимани у разматрање.³² Нисмо анализирали ни приказе зборника радова који су се тематски бавили немачко-југословенским односима уколико већина аутора не припада немачкој историографији.³³ Истовремено, с обзиром на то да је предмет нашег истраживања пријем ових дела у српској јавности, нисмо разматрали ни приказе из пера немачких аутора у српским часописима.³⁴ У оквир посматрања уврстили смо она дела која су објављена оригинално на немачком језику и у Немачкој, а чији су аутори Швајцарци (Франциска Цаут и Оливер Јенс Шмит).

32 Види: Анђелија Миладиновић Радоњић, „The Routledge Handbook of Balkan and Southeast European History, eds John R. Lampe, Ulf Brunnbauer, 1st edition. Abingdon – New York: Routledge, 2020, 556.“, *Токови историје*, 1/2021, 336–342; Александар Стојановић, „Local dimensions of the Second World War in Southeastern Europe, eds Xavier Bougarel, Hannes Grandits, Marija Vulesica. Routledge, 2019.“, *Токови историје*, 1/2020, 254–257.

33 Види: Наталија Димић, „German-Balkan Entangled Histories in the Twentieth Century, eds Mirna Zakić, Christopher A. Molnar. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2020, 344.“, *Токови историје*, 1/2021, 349–352.

34 Види: Alexander Korb, „Rolf Wörsdörfer, Krisenherd Adria 1915-1955 Konstruktion und artikulation des nationalen im italienisch-jugoslawischen Grenzraum“, *Istorija 20. veka*, 2/2006, 175–178.

У просеку, током наведеног периода објављивано је нешто мање од три приказа годишње. Ипак, приметан је тренд ка повећању броја приказа током претходних година. Тако између 2000. и 2003. није објављен ниједан приказ, док је током претходне три године (2020–2022) објављивано готово седам приказа годишње. У погледу часописа, приближно половина укупног броја приказа објављена је у *Токовима историје* (31), а по броју затим следе *Историја 20. века* (18), *Балканика* (9), *Зборник Матице српске за историју* (4) и *Зборник Матице српске за друштвене науке* (4). Овако велики број прилога у *Токовима историје* могао би да се објасни чињеницом да је у питању часопис са три броја годишње, али и постојањем врло ангажованих сарадника Института за новију историју Србије који се баве темама из немачке историје. Наведених 66 приказа потписује 29 аутора, што би значило да је у просеку било нешто више од два приказа по аутору. Ипак, пажљивија анализа открива да је тај број много ближи једном приказу по човеку, због тога што су двојица најажурнијих аутора Зоран Јањетовић (18) и Михаел Антоловић (10) аутори готово половине свих приказа.

У погледу дела која су била приказивана најбројније су монографије (54), затим зборници радова (9), зборници грађе (2) и један лексикон. Већина ових дела објављена је на немачком језику (43), потом у преводу на српски (12) и коначно на енглеском, било у преводу било у оригиналу (11). Немачка литература није консултована у преводу ни на један други језик. У погледу тема проучавања најбројније су биле књиге из српске/југословенске историје током двадесетог века (22), потом шири прегледи историје Југоисточне Европе у оквиру којих је било речи и о српској историји (11), теме из чисто немачке историје (11), историје различитих аспеката

немачке окупације Југославије током Другог светског рата (9), студије о методологији и теорији историје (5), студије о фолскдојчерима у Југославији (4), студије о Првом светском рату (4) и историји Совјетског Савеза (1). Тематску класификацију вршили смо на основу доминантне теме којом се приказивана књига бави, иако поједине монографије и зборници својим опсегом покривају и више тематских кругова.

Претежна већина наведених књига доживела је информативни приказ (58), док је критици изложено свега осам наслова. Под информативним приказима сматрали смо оне у којима је доминантан тон био или афирмативан или неутралан. За поједина дела критике су могле бити изнесене, али су аутори приказа ипак закључили да представљају позитиван допринос постојећем знању о теми проучавања.

Ретке су монографије које су доживеле више од једног приказа. У питању су најчешће биле књиге које су изазивале контроверзе и доводиле до полемика, о чему ће бити речи касније. Пример књига које су доживеле два информативна приказа представљају монографија Улфа Брунбауера о емигрантима из Југоисточне Европе у Америци³⁵ и биографија Јохана Албрехта фон Рајхсвица из пера Андреаса Рота.³⁶ Колективна монографија о

35 Весна Ђикановић, „Ulf Brunnbauer. Globalizing Southeastern Europe. Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century. Lanham: Lexington Books, 2016“, *Токви историје* 1/2017, 221–227; Александра Дјурић Миловановић, „Ulf Brunnbauer, Globalizing Southeastern Europe: Emigrants, America, and State since the Late Nineteenth Century“, *Balkanica*, XLVIII/2017, 376–379.

36 Зоран Јањетовић, „Andreas Roth. Johann Albrecht von Reiszwitz (1899–1962). Vom unbequemem Südosteuropaexperten zum Kunstschützer. Graz: Ares Verlag, 2020, 493.“, *Токови историје*, 3/2020, 279–283; Жељко Малешевић, „Andreas Roth, Johann Albrecht von Reiszwitz (1899–1962). Vom unbequemem Südosteuropaexperten zum

персоналним континуитетима у немачкој дипломатији током 20. века доживела је два информативна приказа од стране публицисте Николе Живковића.³⁷ Студија Франциске Цауг о Албанцима у СС дивизијама доживела је један информативан и један критички приказ,³⁸ као и историја Југоисточне Европе из пера Мари-Жанин Чалић.³⁹

Анализа приказа дела савремене немачке историографије у српским научним часописима од 2000. до 2022. године упућује на закључак да не постоји систематичност у приказивању књига, да различити аутори најчешће приказују књиге које користе у свом истраживању, те да је одабир приказаних књига резултат индивидуалних интересовања (или познанстава), а не

Kunstschützer, Ares Verlag, Graz 2020, 496 Sei.“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 178, 2/2021, 301–305.

- 37 Никола Живковић, „Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann, Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik, Verlag: Karl Blessing Verlag; 2010 München, 879“, *Godišnjak za istraživanje genocida*, 2015, 193–205; Никола Живковић, „Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann: Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik, Karl Blessing Verlag; München 2010“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 149, 4/2014, 1039–1047.
- 38 Rastko Lompar, „Franziska Zaugg, Albanische Muslime in der Waffen-SS: Von „Großalbanien“ zur Division „Skanderbeg“, *Balkanica*, XLVIII/2017, 385–387; Зоран Јањетовић, „Franziska A. Zaugg. Albanische Muslime in der Waffen-SS. Von „Großalbanien“ zur Division „Skanderbeg“. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2016, 346.“, *Токови историје*, 1/2018, 194–197.
- 39 Nikola Mijatov, „Мари-Жанин Чалић, Југоисточна Европа: глобална историја, Сарајево, Удружење за модерну историју, 2020, 619.“, *Istorija 20. veka*, god. 39, 2/2021, 507–509; Rastko Lompar, „Marie-Janine Calic, The Great Cauldron. A History of Southeastern Europe. Cambridge-London: Harvard University Press, 2019, 724 p.“, *Balkanica*, LII/2021, 218–219.

помног праћења немачке продукције на теме Југоисточне Европе.

Већу пажњу у научној, али и широј јавности у Србији од 2000. до 2022. године изазвала су три наслова немачких историчара, те стога и у анализи рецепције резултата немачке историографије у српским научним часописима завређују нешто више простора. У питању су синтеза о историји Србије од 19. до 21. века Холма Зундхаусена, историја Југославије из пера Мари-Жанин Чалић, обе преведене на српски језик, и објављена докторска дисертација Александра Корба о злочинима у Независној Држави Хрватској која није доживела српски превод. Док смо се у квантитативној анализи ограничили на посматрање пет кључних научних часописа, у анализу рецепције наведена три дела укључили смо и приказе објављене у другим научним часописима у Србији, уз осврт на реакције у штампи, као и у иностраној (махом немачкој) академској јавности.

Далеко највише полемика у српској научној заједници изазвала је синтеза историје Србије немачког историчара Холма Зундхаусена, професора историје Југоисточне Европе на Слободном универзитету у Берлину. Када је 2007. објављена, Зундхаусенова монографија *Geschichte Serbiens 19.-21. Jahrhundert*⁴⁰ у Немачкој је дочекана као круна његовог вишедеценијског проучавања јужнословенског простора и добродошла синтеза модерне српске прошлости на немачком језику.⁴¹ Кри-

40 Holm Sundhaussen, *Geschichte Serbiens. 19.-21. Jahrhundert*, (Köln/Weimar/Wien, Böhlau 2007).

41 Rayk Einax, "Holm Sundhaussen: Geschichte Serbiens. 19.-21. Jahrhundert, Wien: Böhlau Verlag 2007, 514 S.," *Comparativ*, 19 (2-3), 250-253; Nataša Mišković, „Sundhaussen, H.: Geschichte Serbiens. 19.-21. Jahrhundert", *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte = Revue suisse d'histoire = Rivista storica svizzera*, Band (Jahr): 58 (2008), (N.

тике у иначе изузетно афирмативним освртима биле су спорадичне и минорне, односиле су се на поједине фактографске пропусте, анахронизме,⁴² превише упрошћен приказ политичке стварности међуратне Краљевине СХС/Југославије, или посматрање Збора као пандана усташком покрету.⁴³ Аутору су упућиване похвале за успешну деконструкцију митова српске историје, сажимање двовековне српске прошлости у кохерентну синтезу, непристрасност, али и за то што је као странац имао „поглед споља“, што му је омогућило да се дистанцира од етноцентричних и пристрасних тумачења српске историје.⁴⁴

Први осврт на Зундхаусенову књигу у српској научној периодици појавио се већ 2008. године из пера др Венцеслава Глишића, историчара у пензији који се дуго низ година бавио немачким темама, одбранивши и своју докторску дисертацију на Хумболт универзитету у Берлину шездесетих година. У питању је био и

Miskovic), S. 369; Franz-Josef Kos, "Holm Sundhaussen, Geschichte Serbiens. 19.-21. Jahrhundert. Köln/ Weimar/Wien, Böhlau 2007. 514 S.," *Historische Zeitschrift*, Band 286 (2008), 828-830; Harakd Bichlmeier, „Holm Sundhaussen, *Geschichte Serbiens 19.-21. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar: Böhlau 2007, 514 Seiten“, *Südosteuropa-Mitteilungen* 04/2008, 106–108; Bojan Aleksov, "Sundhaussen, Holm. Geschichte Serbiens: 19.-21. Jahrhundert. Böhlau, Vienna, 2007. 514 pp.," *The Slavonic and East European Review*, October 2010, Vol. 88, No. 4 (October 2010), pp. 754–755; Michael Portmann, „Holm Sundhaussen, *Geschichte Serbiens 19.-21. Jahrhundert*, Wien / Köln / Weimar 2007, 514 Seiten“, https://www.academia.edu/12134170/Review_Holm_Sundhaussen_Geschichte_Serbiens_19_21_Jahrhundert (приступљено 18. 11. 2023).

42 Mišković, „Sundhaussen, H.: *Geschichte Serbiens. 19.-21. Jahrhundert*“, 369.

43 Aleksov, "Sundhaussen, Holm. *Geschichte Serbiens: 19.-21. Jahrhundert*. Böhlau, Vienna, 2007. 514 pp.," 754–755.

44 Исто.

једини приказ ове студије у српским часописима пре њеног превода на српски језик. У обимном приказу Зундхаусенове књиге Венцеслав Глишић детаљно преноси њен садржај, полемишући са извесним закључцима и превасходно критикујући ауторову наклоњеност према Албанцима, начин на који је обрађен период од 1980. до раних двехиљадитих и пребацивање одговорности за распад Југославије и ратове деведесетих готово искључиво српској страни.⁴⁵ Циљ Венцеслава Глишића био је да српској публици прикаже закључке до којих је дошао немачки историчар Холм Зундхаусен, будући да се они неретко разликују од интерпретација и закључака српских историчара, те да се читаоци у Србији упознају са тиме како „други“ тумаче српску прошлост. Овај приказ био би још значајнији да већ наредне године није објављен превод Зундхаусенове синтезе на српски језик, чиме је наша читалачка публика добила прилику да се из „прве руке“ упозна са тумачењима и закључцима берлинског професора.⁴⁶

У *Предговору српском издању* Холм Зундхаусен истиче да је књигу написао као историчар, а не као Немац.⁴⁷ Међутим, на тај његов „поглед споља“ обратили су пажњу и историчари који су се у Србији осврнули на ову синтезу. И док је Бојан Алексов у приказу немачког издања књиге сматрао да је „поглед споља“ омогућио самом аутору непристрасније увиде у српску прошлост, проф. др Милан Ристовић је поводом представљања њеног превода на српски језик истакао да је „поглед са

45 Венцеслав Глишић, „Holm Sundhaußen, *Geschichte Serbiens 19–21 Jahrhundert*, Bohlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 2007“, *Војноисторијски гласник* 2/2008, 177–194.

46 Почетком 2009. објављено је српско издање: Холм Зундхаусен, *Историја Србије од 19. до 21. века*, (Београд: Клио, 2009).

47 Зундхаусен, *Историја Србије од 19. до 21. века*, 9.

стране“ на српску историју потребан управо као „једна врста коректива наших ставова“. ⁴⁸ И Душан Т. Батаковић, писац поговора српском издању Зундхаусенове синтезе, сматрао је да је „важно да јавност у Србији јасније сагледа како нас други виде“, али не као корективно средство, већ као вид упозорења – у „једну веома раширену, можда и доминантну, школу мишљења која, у идеолошки селектованим сликама, с преовлађујуће негативним аспектима, посматра укупни српски културни и политички простор“. ⁴⁹ Према његовом мишљењу, Зундхаусенова синтеза представља неуспео покушај приказивања историје Србије током последња два века, која у својим најбољим деловима (опису првих деценија југословенске државе) достиже само ниво „солидног историописања“ и „коректно осликава ниво достигнутих знања и истраживања о одређеним појавама“. ⁵⁰ У свему другом, сматра Батаковић, ова студија нажалост не иде даље од тенденциозних пропагандних тумачења уобичајених у иностраној историографији после деведесетих, која телеолошки пројектују српску кривицу за распад Југославије на целокупну историју српског народа. ⁵¹ Објављивање изузетно критичког поговора уз превод књиге на српски језик представља неуобичајену праксу. Међутим, то је био само почетак дебате која се поводом Зундхаусенове синтезе развила у српској академској заједници.

48 А. Цвијић, „Изазов за нашу науку“, *Политика*, 28. 1. 2009. доступно онлајн: <https://www.politika.rs/scc/clanak/72925/#komentar> (приступљено 18. 11. 2023).

49 Душан Т. Батаковић, „Слике модерне Србије: донети, ограничења, оспоравања“, у: Холм Зундхаусен, *Историја Србије од 19. до 21. века*, 568.

50 Исто, 562.

51 Исто, 549–569.

Непосредно по изласку српског издања из штампе, одржана је трибина на Правном факултету у Београду, округли сто у Гетеовом институту, а сам аутор одржао је предавање у Коларчевој задужбини. О Зундхаусеновој синтези писала је *Политика*, а убрзо су се у дневним и недељним листовима (*Политици*, *Печату*, *НИН-у*, *Сведоку*) огласили и бројни српски историчари, међу њима Душан Т. Батаковић, Војислав Павловић, Милан Ристовић, Латинка Перовић, Радош Љушић, Василије Крестић, Ђорђе Станковић, Чедомир Антић. Са изузетком кратке изјаве професора Милана Ристовића, који је поздравио објављивање ове синтезе уз оgradu да аутор тумачећи српску националну идеју и идеологију превише значаја придаје митским садржајима, као и да је његов приказ српске историографије исувише упрошћен,⁵² и ауторског текста Латинке Перовић која Зундхаусену синтезу сматра најпотпунијим прегледом историје Србије „и по хоризонтали и по вертикали“⁵³, остала реаговања у штампи била су доминантно или у потпуности негативна.⁵⁴

Контроверза која се развила око Зундхаусенове синтезе одразила се и у научној периодици. Исте године када је објављена *Историја Србије* појавио се приказ др

52 А. Цвијић, „Изазов за нашу науку“, *Политика*, 28. 1. 2009. доступно онлајн: <https://www.politika.rs/scc/clanak/72925/#komentari> (приступљено 18. 11. 2023).

53 Латинка Перовић, „Прошлост није исто што и историја“, *Политика*, 19. 2. 2009. доступно онлајн: <https://www.politika.rs/scc/clanak/75871/Proslost-nije-isto-sto-i-istorija> (приступљено 19. 11. 2023).

54 Опширније о реакцијама у српској јавности и научној заједници на синтезу Холма Зундхаусена, видети: Софија Божић, „*Историја Србије од 19. до 21. века* Холма Зундхаусена и српска научна заједница – одјеци и реаговања“, *Зборник Матице српске за историју*, 88 (2013), 141–161.

Зорана Јањетовића, врсног познаваоца не само немачке историје и историје немачко-српских/југословенских односа, већ и историографске продукције у Немачкој. Иако је према његовом мишљењу подухват како писања синтезе која се нашла пред читаоцима тако и њеног превода на српски језик вредан хвале, осврт Зорана Јањетовића није лишен полемичког тона. Поред опаске о приказу српске историографије, кључне критике које он упућује аутору односе се на превелики акценат на југословенском контексту и простору, чиме се замагљује или недовољно пажње посвећује самој Србији. Ту пре свега мисли на целину посвећену социјалистичкој Југославији, али и на део књиге о деведесетим годинама. Јањетовић сматра да је у интерпретацији појединих, углавном конфликтних догађаја и процеса из двадесетовековне српске историје Зундхаусен једнострано критиковао само српску страну. Тако истиче да у делу о Балканским ратовима пише о српским злочинима над албанским становништвом, не помињући албанске зулуме који су претходили, да у осврту на Александра Ранковића и његов пад ситуацију на Косову и Метохији приказује једнодимензионално, искључиво кроз призму репресије над албанским становништвом, као и да у делу студије посвећеном распаду Југославије одговорност види готово искључиво на српској страни, док су „неоправдано амнестиране“ вође Албанаца и муслимана у Босни и Херцеговини.⁵⁵

Замерка коју је Зоран Јањетовић наводећи више примера имплицитно упутио на рачун Зундхаусеновог одрицања одговорности на албанској страни, у још експлицитнијем виду истиче проф. др Радош Љушић, на-

55 Зоран Јањетовић, „Холм Зундхаусен, *Историја Србије од 19. до 21. века*, Клио, Београд, 2009, 579 стр.“, *Токови историје* 1–2/2009, 331–334.

зивајући немачког историчара „албанским навијачем“.⁵⁶ У складу са својим истраживачким интересовањима, у приказу Зундхаусенове синтезе проф. Љушић више пажње посвећује, а тиме и критике „дугом 19.“, него „кратком 20. веку“. Поред фактографских грешака он аутору замера низ анахронизама, стереотипних тумачења, прећуткивања, селективност у одабиру извора, литературе, али и тема из српске прошлости и „непрестано трагање за лошим примерима“. Проф. Љушић се слаже с већином својих колега да је најспорнији део књиге онај који се односи на период 1980–2000, пребацујући немачком историчару да у њему износи антисрпске стереотипе, некритички стаје на албанску страну, а кривицу за распад Југославије приписује искључиво Србима. Према његовом мишљењу, основна теза а самим тиме и циљ ове студије, представља свођење српске државе на „ужу Србију“, односно на границе Београдског пашалука.⁵⁷

До сличних закључака о синтези Холма Зундхаусена дошао је и др Славенко Терзић у обимном критичком осврту.⁵⁸ Као и Радош Љушић, по свом стручном опредељењу историчар 19. века, Славенко Терзић најдетаљније критикује Зундхаусеново тумачење српске деветнаестовековне прошлости, посебно анализирајући и истичући начин на који аутор користи појмове попут *Србин*, *српски*, *православац*, *Косово*, *Стара Србија*, *иредентизам*, *експанзионизам* итд, сматрајући да тиме покушава да делегитимизује и прогласи освајачким свако ширење Србије ван граница Београдског паша-

56 Radoš Ljušić, „Istoriografija „odbira“, srbofobije i jugofilije: Holm Zundhauzen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Klio, Beograd, 2008, str. 579, preveo Tomislav Bekić“, *Istorija 20. veka* 1/2010, 227.

57 Исто, 213–246.

58 Славенко Терзић, „Историја Србије са гневом и пристрасношћу“, *Летопис Матице српске*, јануар–фебруар 2010, 148–169.

лука. Једна од критика усмерена је на велике разлике у темпу нарације, које доводе до тога да је одређеним изузетно важним моментима из српске историје (нпр. Првом светском рату) посвећено далеко мање пажње у односу на друге, мање значајне али важне за ауторову тенденциозну интерпретацију српске прошлости. И Славенко Терзић посебно проблематичним сматра завршни део Зундхаусенове синтезе, истичући да он поприма обележја „класичног пропагандног памфлета, лишеног научног приступа, далеко од добре традиције немачке славистике и балканистике“.⁵⁹

За разлику од Радоша Љушића и Славенка Терзића, у свом критичком осврту на Зундхаусенову синтезу др Бојан Димитријевић посветио се анализи оних делова књиге који се односе на период после 1941. године.⁶⁰ Анализирајући Зундхаусеново виђење Другог светског рата, Бојан Димитријевић критикује недовољну архивску утемељеност, ослањање на тенденциозну литературу, превелико фокусирање на грађански рат на уштрб анализе окупационе управе. Према његовом мишљењу „Други светски рат у Југославији Зундхаусен је портретисао као грађански, верски и национални рат југословенских народа или идеолошких противника исте националности, где Немци као окупатори имају једва видљиву, епизодну појаву“.⁶¹ Аутору такође замера селективност у одабиру тема, а попут Зорана Јањетовића сматра да је у нарацији о послератном периоду превише пажње посветио југословенском оквиру, а не самој Србији. Наводи да је Зундхаусен, пишући о деведесетим годинама,

59 Терзић, „Историја Србије са гневом и пристрасношћу“, 169.

60 Бојан Димитријевић, „Krajnje problematičan konstrukt: Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Clio, Beograd, 2009, 579“, *Istorija 20. veka* 1/2010, 249–254.

61 Dimitrijević, „Krajnje problematičan konstrukt“, 252.

српско друштво представио као „клерикално-естрадни“ монолит, не помињући српску демократску опозицију, грађанске протесте и покушаје демократизације српског друштва. Закључујући свој осврт на *Историју Србије*, Бојан Димитријевић истиче да је аутор „писао ову књигу са појединим предрасудама налик онима које су стизале из Беча 1908. или 1914.“⁶²

Негативан приказ Зундхаусенова синтеза добила је и у *Споменици Историјског архива „Срем“* из пера Драгослава Опсенице, који аутору такође замера селективност и тенденциозност која доводи до замагљивања њеног научног карактера.⁶³

Једини позитивни приказ Зундхаусенове књиге представља текст историчара Ратка Вукелића објављен у часопису *Право и друштво* 2010. године.⁶⁴ Написан пошто су бројна негативна мишљења о Зундхаусеновој синтези већ изречена у српској јавности, Вукелићев приказ делује као својеврсна одбрана немачког историчара, будући да у више наврата истиче места у којима је о српском народу дат афирмативан суд. Самим тим, Вукелићев осврт посебан је по томе што настоји да са српских позиција докаже читаоцу да аутор обимне синтезе о историји Србије у основи није антисрпски настројен, како му је у српској научној заједници спочитавано. Ипак, и Вукелић истиче да је „најслабији“ део Зундхаусенове студије онај посвећен периоду између 1980. и

62 Dimitrijević, „Krajnje problematičan konstrukt“, 254.

63 Драгослав Опсеница, „Холм Зундхаусен, *Историја Србије од 19. до 21. века*, превео с немачког Томислав Бекић, Београд 2008, 579 стр.“, *Споменица Историјског архива „Срем“*, Vol. 8, 2009, 288–291.

64 Ratko Vukelić, „Delo kapitalne vrednosti. Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Clio, Beograd 2009“, *Pravo i društvo: časopis za pravnu i političku kulturu*, 1/2010, 349–357.

2000, сматрајући да је занемарујући страни фактор и окривљујући искључиво српску страну – САНУ, СПЦ и Слободана Милошевића за распад Југославије – „подлегао жестокој пропаганди“ која се против Срба водила на Западу.⁶⁵ Међутим, Вукелић закључује да је пред читаоцима „културни капитал“, који позива на дијалог.⁶⁶

Синтеза о историји Србије Холма Зундхаусена изазвала је толико буре у српској научној заједници да јој је посвећен и засебан научни чланак из пера др Софије Божић, са детаљним освртом на рецепцију Зундхаусенове студије.⁶⁷

Латинка Перовић је у новинском чланку о Зундхаусеновој синтези истакла да је расправа о њој суштински расправа међу српским историчарима.⁶⁸ Анализа приказа у научној периодици, међутим, указује на висок ниво подударности у ставовима српских историчара о Зундхаусеновој историји Србије. Донекле неочекивано, *Историја Србије од 19. до 21. века* изазвала је додатну пажњу и у немачкој академској јавности после њеног превода на српски језик, отворивши на неки начин расправу између српских и немачких историчара. Негативне реакције на Зундхаусенову синтезу објављене у Србији послужиле су им и као повод за „одбрану“ његове студије од критика српских историчара,⁶⁹ али и

65 Vukelić, „Delo kapitalne vrednosti“, 356–357.

66 Vukelić, „Delo kapitalne vrednosti“, 357.

67 Божић, „*Историја Србије од 19. до 21. века*“, 141–161.

68 Латинка Перовић, „Прошлост није исто што и историја“, *Политика*, 19. 2. 2009. доступно онлајн: <https://www.politika.rs/scc/clanak/75871/Proslost-nije-isto-sto-i-istorija> (приступљено 19. 11. 2023).

69 Claudia Lichnofsky, „Ideologisch selektive Bilder serbischer Kultur? [Review on: Sund-haussen, Holm: Geschichte Serbiens. 19.-20. Jahrhundert. Wien: Böhlau u.a., 2007.]“, *KULT_online* 20 (2009).

за одговор српској научној заједници и давање оцене о стању у српској историографији.⁷⁰

Једна од ретких публикација која је у кључним српским научним часописима доживела више приказа представља монографија *Историја Југославије у 20. веку* ауторке Мари-Жанин Чалић, професорке историје Источне и Југоисточне Европе на Универзитету Лудвиг Максимилијан у Минхену, објављена оригинално на немачком језику 2010. године⁷¹ у оквиру серије „Европска историја у 20. веку“. У складу са концепцијом уредника Улриха Херберта, Мари-Жанин Чалић настојала је да прошлост југословенске државе сагледа из перспективе друштвених, привредних, интелектуалних и модернизацијских кретања у Европи у двадесетом веку. *Историја Југославије у 20. веку* доживела је још три немачка издања (2014, 2018. и 2020)⁷², а превод на српски 2013. године у издању издавачке куће Клио,⁷³ као и превод на енглески језик 2019. године.⁷⁴

Као прва целовита историја Југославије објављена у Немачкој и први покушај синтезе на ову тему после

70 Nenad Stefanov, "Jargon der eigentlichen Geschichte: Vom Nichtverstehen und dem Fremden. Zur Diskussion um Holm Sundhaussens Geschichte Serbiens in der serbischen Öffentlichkeit", *Zeitschrift für Politik und Gesellschaft*, 58 (2010), 2, 220–249.

71 Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, (München: Beck 2010).

72 Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, 2. durchges. Aufl., (München: Beck 2014); Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens*, (München: C.H. Beck 2018); Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens*, 2. durchges. Auflage, (München: C.H. Beck 2020).

73 Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, (Београд: Клио, 2013).

74 Marie-Janine Calic, *A History of Yugoslavia*, (West Lafayette: Purdue University Press 2019).

скоро три деценије⁷⁵ *Историја Југославије у 20. веку* привукла је пажњу немачке академске заједнице, пре свега историчара посвећених изучавању Југоисточне Европе. Мишљења о новој синтези југословенске историје у Немачкој била су готово неподвојено позитивна. Аутори приказа у академској периодици и дневним листовима хвалили су ауторкина настојања да прошлост југословенске државе смести у контекст ширих друштвених, привредних и идејних кретања у Европи, да њену историју не сагледава телеолошки, њену стварност не мери параметрима западне модерности и Југославију не посматра као „вештачку творевину“.⁷⁶

75 1982. објављена је *Историја Југославије 1918–1980* из пера професора историје Југоисточне Европе у Берлину Холма Зундхаузена: Holm Sundhaussen, *Geschichte Jugoslawiens 1918–1980*, (Stuttgart: Kohlhammer, 1982).

76 Видети приказе у научној периодици: Nataša Mišković, “Calic, Marie-Janine (2010): Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert. München: C.H. Beck (Europäische Geschichte im 20. Jahrhundert), 415 Seiten”, *Südosteuropäische Hefte*, Vol. 1, No. 2 (2012), 100–103; Ulf Brunnbauer, “Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*”, *Historische Zeitschrift*, Band 293, Heft 2 (2011), 543–544; Nenad Stefanov, „Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, München: C. H. Beck Verlag, 2010, 415 S.“, *Comparativ*, Vol. 21 No. 5 2011, 124–128; Joachim von Puttkamer, “Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, München: Beck, 2010. 415 S”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* Vol. 61, No. 3 (2013), 3, 466–467; Ljiljana Radonic, Rezension zu: *Calic, Marie-Janine: Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert. München 2010*, ISBN 978-3-406-60645-8, In: H-Soz-Kult, 22. 07. 2011, <www.hsozkult.de/publicationreview/id/reb-15380>. Видети осврте у дневним листовима: Doris Akrap, „Jugoslawiens Historiker kamen nur bis 1800“, *TAZ*, 6. 10. 2010; Renate Wiggershaus, *Geschichte in Südosteuropa. Ein seltsames Projekt. Die Historikerin Marie-Janine Calic und der Romancier Milovan Danojlic tauchen tief ein in das, was einst Jugoslawien hieß, Frankfurter Rundschau*, 19. 12. 2010.

Критике су углавном биле усмерене на исувише афирмативан однос према партизанском покрету, идеологизовање Јосипа Броза и југословенског социјализма,⁷⁷ али и на претерано критички приказ Аустроугарске монархије.⁷⁸ Иако усамљена, вредна помена је и замерка ауторки (у иначе афирмативном приказу књиге) због релативизације злочина почињених у Независној Држави Хрватској стављањем знака једнакости између четничког и усташког покрета, или етикетирања Збора и ЈвуО као расистичких уз истовремено изостајање исте карактеризације за несумњиво фашистички усташки покрет.⁷⁹ Усамљени су били искључиво негативни осврти на *Историју Југославије у 20. веку*,⁸⁰ али је чак и у таквим приказима сматран вредним осврт ауторке на друштвену историју.

У кључним научним часописима посвећеним историји 20. века у Србији синтеза Мари-Жанин Чалић привукла је већу пажњу историчара тек по објављивању српског издања. Према нашим сазнањима, једине осврте на прво немачко издање у српским историјским часописима представљали су кратка информација о књизи из 2011. у *Годишњаку за друштвену историју*⁸¹ и приказ из пера професора Правног факултета у Београду др Зорана

77 Radonic, „Rezension zu: *Calic, Marie-Janine: Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*“; Von Puttkamer, „Marie-Janine Calic“, 466–467; Lothar Höbelt, „Und immer wieder nur Patrioten ... Eine leidenschaftliche Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert mit manchen Widersprüchen“, *FAZ*, 3. 1. 2011.

78 Von Puttkamer, „Marie-Janine Calic“, 466–467; Höbelt, „Und immer wieder nur Patrioten“.

79 Radonic, „Rezension zu: *Calic, Marie-Janine: Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*“.

80 Höbelt, „Und immer wieder nur Patrioten“.

81 Vladimir Ivanović, „Društvena istorija u fokusu XI“, *Godišnjak za društvenu istoriju* Vol. XVIII, No. 1 (2011), 106.

С. Мирковића објављен у *Аналима Правног факултета у Београду*.⁸² Попут немачких историчара, професор Мирковић позитивно истиче чињеницу да је ауторка избегла телеолошки приступ југословенској историји, понављање стереотипа о „заосталом“ и „варварском“ Балкану и то што је историју Југославије сагледавала у ширем европском контексту. Упућујући јој извесне критике усмерене, пре свега, на изостанак одређених тема попут комунистичких злочина у периоду по презимању власти или демитологизације НОБ-а,⁸³ аутор приказа се имплицитно слаже са оценама у немачкој стручној јавности о исувише афирмативном и некритичком односу према партизанском покрету и њеном вођи. Ипак, овај први приказ *Историје Југославије у 20. веку* био је несумњиво афирмативан.

Историја Југославије у 20. веку више пажње у српској научној периодици добила је тек по изласку српског издања. Мари-Жанин Чалић већ је била позната српској научној јавности када је 2013. њена синтеза преведена на српски језик.⁸⁴ Она је свакако изазвала далеко мање буре у академској заједници од синтезе о историји Србије Холма Зундхаусена. За разлику од Зундхаусенове студије, синтеза Мари-Жанин Чалић објављена је уз афирмативни поговор из пера др Ранке Гашић, сараднице Института за савремену историју

82 Зоран С. Мирковић, „Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, Verlag C. H. Beck, München 2010, 415“, *Анали Правног факултета у Београду*, Vol. LIX, 1/2011, 424–430.

83 Исто, 429.

84 Њена докторска дисертација *Sozialgeschichte Serbiens 1815–1941. Der unaufhaltsame Fortschritt während der Industrialisierung* такође је доживела српско издање 2004. године: Мари-Жанин Чалић, *Социјална историја Србије 1815–1941. године – Успорени напредак у индустријализацији*, (Београд: Клио, 2004).

и једне од преводилаца ове књиге.⁸⁵ Већина приказа у српској научној периодици била је у позитивном тону,⁸⁶ али било је и поларизујућих ставова.⁸⁷ Прикази који су дали позитиван суд о синтези Мари-Жанин Чалић, попут ранијих осврта у Немачкој, истицали су ауторкин труд да Југославију посматра из перспективе процеса који су обележили и европска друштва у 20. веку, наводе њено одбацивање тезе да је Југославија била „вештачка творевина“ и избегавање телеолошког приступа.⁸⁸ Међутим, док су у Немачкој поједине критике упућиване на рачун ауторкиног оштрог става према Хабзбуршкој

85 Ранка Гашић, „Заједница јужнословенских народа као историјска појава 20. века“, у: Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 477–483.

86 Видети: Предраг Вајагић, „Мари-Жанин Чалић, „Историја Југославије у 20. веку“, *Clio*, Београд 2013, 490 стр.“; *Годишњак историјског архива града Новог Сада*, 7/2013, 133–137; Јово Бакић, „Mari-Žanin Čalić (2013). *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Београд: *Clio*“, *Sociologija*, Vol. LV (2013), No. 4, 589–593; Стефан Радојковић, „Европа дугог 20. века – случај Југославије. Мари Жанин-Чалић, „Историја Југославије у 20. веку“, *Клио*, Београд, 2013“, *Зборник Матице српске за историју*, 87, 2013, 156–158; Stefan Radojković, „Mari Žanin-Čalić, *Istorija Jugoslavije u 20. veku*, *Clio*, Београд 2013“, *Istorija 20. veka*, 1/2014, 237–239. Последња два наведена приказа су идентичне садржине, али објављена у два различита часописа.

87 Упоредити афирмативне приказе наведене у претходној фусоти са критиком Милоша Мишића, објављеном у енглеској и у српској верзији у два различита часописа, али исте садржине: Miloš Mišić, „On a One-Sided Interpretation of the Yugoslav Past“, *Balkanica – Annual of the Institute for Balkan Studies*, Vol. XLVI, 349–382; Милош Мишић, „О једностраном тумачењу историје југословенског простора (Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, *Clio*, Београд 2013, превели с немачког Р. Гашић и В. Бабић“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 155–156, 2/2016, 396–416.

88 Вајагић, „Мари-Жанин Чалић“, 134; Бакић, „Mari-Žanin Čalić“, 589.

монархији или пренаглашавања српског фактора при стварању прве југословенске државе, у српској периодици су управо тај њен критички однос према карактеру аустроугарске власти⁸⁹ и наглашавање значаја Србије и жртви које је поднела за испуњење ратног циља сматрани позитивним и хвале вредним.⁹⁰

Критике на рачун синтезе Мари-Жанин Чалић у српској периодици задржале би се на недовољном истицању комунистичких злочина по преузимању власти, неупуштању у демитологизацију НОБ-а,⁹¹ извесним фактографским грешкама, мањим интерпретативним противречностима⁹² и потцењивању значаја Црвене армије за ослобођење Југославије на крају Другог светског рата⁹³ – да две године по њеном преводу на српски језик није објављена критика из пера Милоша Мишића, тада докторанта историје на Филозофском факултету у Београду и стипендисте Балканолошког института САНУ. У веома обимном критичком есеју о *Историји Југославије у 20. веку* Милош Мишић замере ауторки низ недоследности, контрадикторности, анахронизама и фактографских пропуста, закључујући да није успела у намери да напише објективну и избалансирану студију. Попут аутора који су у позитивним освртима на књигу Мари-Жанин Чалић изнели извесне замерке, и Милош Мишић међу бројним критикама истиче прецењивање улоге НОП-а, односно умањивање значаја Црвене армије за ослобођење Југославије, као и изостављање злочина над „класним непријатељима“ по комунистичком пре-

89 Bakić, „Mari-Žanin Čalić“, 589; Вајагић, „Мари-Жанин Чалић“, 134.

90 Вајагић, „Мари-Жанин Чалић“, 134.

91 Мирковић, „Marie-Janine Calic“, 429.

92 Вајагић, „Мари-Жанин Чалић“, 134.

93 Bakić, „Mari-Žanin Čalić“, 592.

узимању власти после Другог светског рата. Међутим, кључна Мишићева замерка односи се на ауторкино настојање да у приказу југословенске прошлости успостави „вештачку равнотежу“, пре свега између Срба и Хрвата. Према његовом мишљењу, већ овакав приступ, присутан у целој студији, по правилу доводи до негативних интерпретација по српску страну. Мишић превасходно замера ауторкино тумачење Балканских ратова, приказ четничког покрета, изједначавање четника и усташа, податке о броју жртава у Другом светском рату, величање партизанског покрета, Јосипа Броза и његовог режима. Усамљена похвала односи се на „релативно објективни“ приказ Сарајевског атентата и избијања Првог светског рата, чиме се и он придружује осталим ауторима у српској научној периодици који су подржали однос Мари-Жанин Чалић према Аустроугарској монархији. Међу кључним критикама које Милош Мишић износи издваја се необјективна интерпретација комунистичког покрета и преношење „титоистичког наратива“ у деловима књиге који се односе на међуратни, ратни и послератни период, као и некритичко понављање „политички коректног“ наратива Хашког трибунала у делу посвећеном распаду Југославије. Иако је есеј Милоша Мишића био детаљан, обиман и изузетно критички настројен према синтези Мари-Жанин Чалић, он је остао усамљен, будући да је рецепција *Историје Југославије у 20. веку*, судећи по приказима у научној периодици, била доминантно позитивна. Требало би напоменути да међу ауторима приказа *Историје Југославије у 20. веку* у српским научним часописима није било оних чија је ужа научна област везана за немачку историју и немачко-српске/југословенске односе. То што је ова монографија доживела своје српско издање делимично

може објаснити и њену ширу рецепцију у српској научној јавности, будући да језик није представљао баријеру.

Вероватно једна од најконтроверзнијих књига из историје Југославије објављених у претходних двадесетак година била је монографија Александера Корба *У сенци светског рата: Масовни злочини усташа против Срба, Јевреја и Рома у Хрватској 1941–1945*, настала на основу истоимене докторске дисертације коју је аутор одбранио на Хумболт универзитету у Берлину. У питању је био потпуно ревизионистички приступ, с намером да преиспита и ревидира постојеће закључке српске/југословенске и иностране историографије о геноциду у Независној Држави Хрватској. Одричући усташком државном терору геноцидни карактер, настојао је да докаже да организованог насиља према непожељним групама (Србима, Јеврејима и Ромима) није било, већ да је у питању био „грађански рат”, у којем ниједна страна није имала монопол на насиље.⁹⁴ Овакав приступ косио се са већином дотадашњих приказа стања у Независној Држави Хрватској. Инсистирајући на непостојању „мастер-плана”, односно историјског документа са детаљним планом уништења Срба и других државних непријатеља, Корб је одбијао да примени термин геноцид. Мање контроверзно и много оправданије, полемисао је са схватањима о НДХ као пукој марионетској држави Трећег рајха, односно са нормативним погледима социјалистичке историографије. Инсистирао је на томе да су усташке власти имале много више слободе у раду, самим тим смештајући дешавања у ратној Хрватској у склоп паневропске историје Холокауста чији почини-тељи нису били само Немци. Такође, ослоњен на бројну

94 Alexander Korb, *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*, (Hamburg: Hamburger Edition, 2013), 437–438.

дипломатску и војну грађу немачког и италијанског порекла, доказивао је да је ривалство ратних савезница на тлу Хрватске било и те како присутно, те да је и свесно подстицано од стране усташких власти, које су профитирале крећући се између два често конфронтирана пола окупационе политике.⁹⁵

Упркос чињеници да је књига противречила постојећем консензусу о геноцидном карактеру Независне Државе Хрватске, у немачкој стручној јавности доживела је врло топао пријем. Још као рукопис побрала је бројне награде: Френкел награду (Лондон), Награду „Ирма Розенберг“ (Беч), Награду „Андреј Митровић“ (Бон), Награду „Херберт Штајнер“ (Беч). Још важније, награђена је престижном наградом *Geisteswissenschaften International*, коју даје неколико фондација и немачко Министарство иностраних послова за превод на енглески и објављивање монографија из хуманистичких наука.⁹⁶ Убрзо после првог издања на немачком језику 2013. године, књига је доживела и друго немачко издање наредне године, а 2017. и италијанско издање.⁹⁷ Поред њих, најављивано је и енглеско и хрватско издање, али она до данас нису објављена.

У немачкој научној јавности објављено је неколико изразито афирмативних приказа Корбове студије.⁹⁸

95 Исто, 439–440.

96 Званична интернет страница награде: <https://www.boersenverein.de/kultur-und-lesen/preise-auszeichnungen/geisteswissenschaften-international/> (приступљено 21. 11. 2023).

97 Alexander Korb, *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*, 2. Auflage, (Hamburg: Hamburger Edition, 2014); Alexander Korb, *All' ombra della guerra mondiale: Violenze degli ustascia contro serbi, ebrei e zingari in Croazia (1941-1945)*, (Bolsena: Edizione Massari 2017).

98 Nicholas Moll, „Alexander Korb Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien

За Марију Вулесицу посебно је вредан Корбов допринос разумевању антисрпске политике усташког режима, у чему је његова студија „пионирска“. Ретке критике усмераване су на чињеницу да је Корб Холокауст третирао у оквиру опште политике НДХ према непријатељима, тиме недовољно истичући његову посебност.⁹⁹ Много критичнији према резултатима Корбове студије био је Рори Јеоманс, и сам стручњак за усташку Хрватску. У свом приказу истакао је низ емпиријских проблема у Корбовој студији, закључујући да аутор врло слободно користи изворе настојећи да их „уклопи“ у своју унапред постављену тезу. Јеоманс закључује да Корбово „контекстуализовање усташких масовних убистава у оквиру `грађанског рата` имплицира да су усташка зверства била реакција на оружани отпор, а не његов узрок. Такав приступ води га у етички тешко одбрањиву позицију, и на моменте га опасно приближава моралном релативизму“.¹⁰⁰ У Хрватској је пак Корбова студија

1941–1945 [In the Shadow of World War: Ustaša Mass Violence against Serbs, Jews, and Roma in Croatia 1941–1945] (Hamburg, Germany: Hamburger Edition, 2013) isbn 978-3-86854-259-2.“, *Southeastern Europe*, Vol. 41, 2017, 82–84; Klaus Buchenau, „Alexander Korb: Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945. Hamburg: Hamburger Edition, 2013. 510 S., 33 Abb. = Studien zur Gewaltgeschichte des 20. Jahrhunderts. ISBN: 978-3-86854-259-2“, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Vol. V, 2015, 46–48; Danijela Stjepić, „Alexander Korb Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945“, *Zeitschrift für Genozidforschung* 12/2, 2011, 144–146.

99 Marija Vulesica, „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945 Hamburg: Hamburger Edition, 2013, 510 S., € 28“, *Bulletin des Fritz Bauer Instituts* Vol. 13, 2015, 69.

100 Rory Yeomans, „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien

доживела бројне похвале. Помпезно најављивана као иновативна књига која „руши лажи српске и југославенске историографије“, књига је представљана као најбоље историографско дело о НДХ.¹⁰¹ У складу са хрватском националистичком културном матрицом критиковано је једино то што је „Корб (намјерно или ненамјерно) у књизи највише писао о убојствима и прогонима Срба“.¹⁰² Истовремено, Корбове контроверзне тезе су у појединим приказима искривљаване и коришћене као потврда хрватских националистичких теза. Тако је Гојко Борић Корбово пуно опрезније инсистирање на аутономнијем одлучивању усташа, преносио као његов закључак да „НДХ није створена уз помоћ њемачких и талијанских инвазора“.¹⁰³

Будући да је у питању књига која задире у једну од најосетљивијих тема из српског двадесетог века, могло би се очекивати да ће *У сенци Светског рата* побудити

1941–1945 (Hamburg: Hamburger Edition, 2013)“, *Fascism*, Vol. III, 1/2014, 54.

101 Gojko Borić, „Višedimenzionalna povijest ratnog ustaštva“, *Hrvatska revija*, Vol. 1, 2014. Доступно онлајн: <https://www.matica.hr/hr/410/visedimenzionalna-povijest-ratnog-ustastva-23287/?fbclid=IwAR3LUqrQWKiB9MXGmHeP9GOKg16rvrIWlShJRghvQCqmbvNybqETXL0L4qA>

(приступљено 21. 11. 2021); Gojko Borić, „Deutscher Historiker Alexander Korb korrigiert einseitige jugoslawische Geschichtsschreibung“, *Review of Croatian History* 13/2017, no.1, 213–226.

102 Zrinka Miljan, „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945, Hamburger Edition, Hamburg 2013, 510 str.“, *Historijski zbornik*, Vol. LXVII (2014), br. 1, 292.

103 Borić, „Višedimenzionalna povijest ratnog ustaštva“. Доступно онлајн: <https://www.matica.hr/hr/410/visedimenzionalna-povijest-ratnog-ustastva-23287/?fbclid=IwAR3LUqrQWKiB9MXGmHeP9GOKg16rvrIWlShJRghvQCqmbvNybqETXL0L4qA>

(приступљено 21. 11. 2021).

живу дискусију и критику у српској историографији. Истина је, ипак, другачија. Од тренутка одбране докторске дисертације 2011. године па до данас, ова студија је готово у потпуности игнорисана у стручној периодици. Неке информације у српској јавности о Корбовој дисертацији појавиле су се пошто ју је Комисија за доделу награде *Аушвиц* из Брисела послала на оцену професору Универзитета друштвених наука у Паризу Бошку Бојовићу. У својој аргументованој критици професор Бојовић је навео да је основни циљ докторске дисертације Александра Корба релативизација геноцида који је почињен у Независној Држави Хрватској и одбрана Римокатоличке цркве због њене улоге у њему.¹⁰⁴ Износећи читав низ чињеница које побијају Корбове ставове, те наводећи бројне примере проблематичних теза, Бојовић је дао негативно мишљење о овој дисертацији. Она стога није добила награду *Аушвиц*, а сам Корб је касније наводио да је Бојовић њену електронску верзију разаслао својим колегама, после чега је „моја књига и пре објављивања од стране српских националиста дељена и ланчано критикована“.¹⁰⁵

Ипак, први импулс из Београда био је позитиван. Пошто је фондација „Михаел Жиких“ при универзитету у Бону установила награду за историографију „Андреј Митровић“, њен први лауреат за 2012. годину био је управо Александер Корб. Сам Корб сматрао је да ова награда представља доказ да „је мом раду либерална

104 Бошко Бојовић, „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs. Massen gewalt de Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien, 1941-45, DISSERTATIONSSCHRIFT-zur Erlangung des akademischen Grades Doctor philosophiae (Dr. phil.)“, *Годишњак за истраживање геноцида*, св. 10, 2018, 179–181.

105 Borić, „Deutscher Historiker Alexander Korb“, 215.

српска јавност у потпуности указала признање¹⁰⁶. Ипак, било је и критичких гласова. Детаљне приказе Корбове дисертације и књиге објавила су двојица публициста српског порекла из Немачке, Владимир Умељић и Никола Живковић. С обзиром на то да су обојица често у својим радовима обрађивали српско-немачке историјске теме и геноцид у Независној Држави Хрватској, њихови критички осврти били су обимни и не без научне заснованости.

Умељић је своју критику Корбове студије поделио у три целине: историјску, језичко-филозофску и политиколошку. Најзначајнија и најдиректније везана за срж Корбовог излагања била је целина названа „научно-историјски аспект“. У њој је Умељић, и сам аутор књиге о геноциду у НДХ на немачком,¹⁰⁷ изложио критици целину Корбове студије, ставове о непостојању геноцида, одбрану Римокатоличке цркве и реактивни карактер усташког насиља. Посебно детаљно бавио се анализом Корбовог односа према изворима, осликавајући потпуно арбитраран приступ, што ће касније бити више пута навођено у другим освртима на ову студију. Доиста, посебно тешко се могло оправдати дисквалификавање мемоара Глеза фон Хорстенауа, са лаконским образложењем да он није био склон усташком покрету, те је стога непоуздан као сведок.¹⁰⁸ Истовремено, Умељић указује на игнорисање бројне

106 Borić, „Deutscher Historiker Alexander Korb“, 215.

107 Vladimir Umeljic, *Die Besatzungszeit und das Genozid in Jugoslawien: 1941-1945*, (Los Angeles: Graphics high publishing, 1994).

108 Владимир Умељић, „Промена парадигме у немачкој историјској науци: у хрватској држави 1941-1945. није извршен геноцид над Србима? : (докторска дисертација Александра Корба, награђена највишом оценом на Хумболтовом универзитету у Берлину, и све њене импликације)“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Бр. 141, 2012, 528.

литературе о геноциду у НДХ, коју аутор одбацује као пристрасну, било као „српско националистичко“ или „анти-клерикално“ штиво. У другом делу своје критике Умељић прати како се у овој студији дефиниције мењају и редефинишу у складу са ауторовим замислима. Коначно, у политиколошкој целини ова студија смешта се у политичку климу која у Савезној Немачкој влада од 1990. године и краха Југославије.¹⁰⁹ Умељић ће наставити са критикама рада Александера Корба у својим другим радовима, остајући до данас најдоследнији критичар рада немачког историчара.¹¹⁰ Већина аргумената које је Умељић изнео у својој критици налази се и у тексту Николе Живковића, мада је тон још оштрији и критичнији. Аутор се не устручава да Корба назове „пропагандистом“, те да пориче било какву научну вредност овог дела.¹¹¹

Освртима Владимира Умељића и Никола Живковића критика и интересовање за књигу Александера Корба углавном су спласнули. Осврћући се на Корбово дело у склопу ширег разматрања о геноцидној намери, правник Јован Ћирић ће приметити 2015. године да је врло занимљиво да оваква студија „у Србији није изазвала никакву пажњу –реакцију“.¹¹² Наредне године, Александер Корб ће гостовати на међународној конференцији „Ескалација у Холокауст“ у Београду, због

109 Умељић, „Промена парадигме“, 545–547.

110 Владимир Умељић, *Окцидентално-европска културолошка традиција, велики геноциди у Европи средином и балкански ратови крајем XX века : (континуитет историје у призми теорије дефиниционизма)*, (Јагодина: Гамбит, 2016).

111 Никола Живковић, „Рецензија књиге Александра Корба“, у: *Однос према српским жртвама у сукобима током XX века*, (Београд/Хаг: Историјски пројекат «Сребреница», 2013), 61–101.

112 Jovan Ćirić, „Genocidna namera“, *CRIMEN* (VI) 1/2015, 41.

чега ће један део јавности протестовати¹¹³, али се ипак чинило да је полемика о његовој контроверзној књизи у потпуности окончана. Међутим, поново се распламсала после његовог врло запаженог интервјуа који је дао хрватском *Јутарњем листу* 2018. године, а у коме је најављено и скорашње хрватско издање књиге. Корб се у интервјуу дотакао кључних контроверзних аспеката своје књиге, дајући прецизније тумачење одређених својих ставова и наводећи: „Важно је дефинисати шта значи геноцид. Није уопште спорно да су усташе покушале да униште Србе који су живели на подручју НДХ, али, исто тако, нема доказа како је постојао мастер-план који је предвиђао системску ликвидацију српског становништва у тој држави. Геноцид у себи садржи концепт уништења неке групе, а усташе су често, и у врху власти НДХ и на локалним нивоима, покоље спроводили без неког плана.”¹¹⁴ После његових речи поново се распламсала полемика како у Србији, тако и у Хрватској. Међутим, историчари који су у њој учествовали своје, најчешће штуре, осврте давали су медијима, не упуштајући се у научну критику.¹¹⁵ У Хрватској се на његове наводе осврнуо Горан Миљан, који се такође

113 Милан Четник, „Мрачна мисија доктора Корба“, *Политика*, 15. 2. 2023. Доступно онлајн: <https://www.politika.rs/scc/clanak/537858/Mracna-misija-doktora-Korba> (приступљено 21. 11. 2023).

114 Robert Bajrušić, „Alexander Korb za Jutarnji. Njemački povjesničar i jedan od vodećih stručnjaka za povijest NDH: 'Ovo je prava istina o broju ubijenih u Jasenovcu'“, *Jutarnji list*, 20. 5. 2018. Доступно онлајн:

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/njemacki-povjesnicar-i-jedan-od-vodećih-strucnjaka-za-povijest-ndh-ovo-je-prava-istina-o-broju-ubijenih-u-jasenovcu-7373904> (приступљено 21. 11. 2023).

115 Изузетак би представљао Вељко Ђурић Мишина који се у својој расправи о историчности програмског говора министра Будака делом бавио критиком Корбових навода везаних за ово питање. Вељко Ђурић Мишина, „Да ли је Миле Будак представио про-

истраживачки бавио усташким покретом, наводећи да се не слаже до краја са закључцима Александера Корба. „Оно што сматрам проблематичним јест инзистирање на неком мастерплану у смислу јасно дефинираног и разрађеног документа који би служио као доказ о геноциду. Наиме, ако је политички циљ било уништење мањина, није ли то управо доказ интенције?“, изјавио је Миљан. Међутим, док је експлицитно наводио да се над Ромима и Јеврејима у НДХ догодио геноцид, о геноциду над Србима сматрао је да је оно „ истраживачки проблематично на више разина“.¹¹⁶

У Србији су се поводом овог интервјуа, поред једног броја новинара, јавних личности и публициста, огласили кратким изјавама историчари Чедомир Антић и Данило Шаренац, који су критиковали ставове Александера Корба и тезу да у НДХ није било геноцида над Србима.¹¹⁷ С друге стране, историчар Срђан Милошевић пружио је у свом осврту на једном интернет порталу својеврсну одбрану Корба, истичући да се не слаже у оцени да у НДХ није било геноцида над Србима, да сматра да је ауторова интерпретација последица, по његовом мишљењу, погрешне дефиниције геноцида, а

грам рада против Срба или је то српска пропаганда?“, *Годишњак за истраживање геноцида*, св. 11/1, 2019, 23–26.

116 Vlado Vurušić, „Ustaška mladež ’41.: Mi smo poglavnikovi, poglavnik je naš! Povjesničar Goran Miljan objavio je intrigantnu knjigu o mladeži i ustašama u 2. svj. ratu“, *Globus*, 26. 6. 2018. Доступно онлајн: <https://www.jutarnji.hr/globus/politika/ustaska-mladez-41-mi-smo-poglavnikovi-poglavnik-je-nas-povjesnicar-goran-miljan-objavio-je-intrigantnu-knjigu-o-mladezi-i-ustasama-u-2-svj-ratu-7-525797> (приступљено 21. 11. 2023).

117 «Osporava genocid, a ovde dobija nagrade – to je skandal», B92, 23. 5. 2018. Доступно онлајн: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=05&dd=23&nav_category=11&nav_id=1396125 (приступљено 21. 11. 2023),

не намере да омаловажава српске жртве.¹¹⁸ Поред ових новинских текстова, у *Годишњаку за истраживање геноцида* из 2018. године накнадно је објављено негативно мишљење професора Бошка Бојовића о докторској дисертацији Александера Корба из 2011. године.¹¹⁹ У симболичном смислу дебата је доживела своју кулминацију приликом разговора Александера Корба са двојицом сарадника београдског Музеја жртава геноцида Стефаном Радојковићем и Бојаном Арбутином, јула 2019. године.¹²⁰ У питању је била ретка прилика да се Корб суочи са критикама које је један део српске јавности изнео на рачун његове студије током претходне деценије, као и да се чују његови контрааргументи. Тиме би се могао, у извесном смислу, надоместити упадљив недостатак озбиљне и утемељене научне критике у стручној периодици, на коју би вероватно и сам аутор одговорио.

Резултати овог састанка објављени су у *Годишњаку за истраживање геноцида* за 2020. годину. Нажалост, није објављен интегралан текст разговора, нити редигован интервју, већ доста хетероген текст у којем је Стефан Радојковић настојао да свој разговор са немачким колегом рашчлани на неколико питања, а потом уклопи његове цитате у сопствени ауторски текст са научним апаратом. Овај текст је драгоцен зато што је прецизно указао на бројне мањкавости теза Александера Корба, који није успео да их убедљиво одбрани, често чинећи значајне уступке критичарима. Посебно важан исказ дао

118 Srđan Milošević, „O genocidu u NDH“, *Peščanik*, 27. 6. 2018. Доступно онлајн: <https://pescanik.net/o-genocidu-u-ndh/> (приступљено 21. 11. 2023).

119 Бојовић, „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs“, 169–188.

120 Милан Четник, „Мрачна мисија доктора Корба“, *Политика*, 15. 2. 2023. Доступно онлајн: <https://www.politika.rs/scc/clanak/537858/Mracna-misija-doktora-Korba> (приступљено 21. 11. 2023).

је Корб у свом разликовању између „намера“ и „плано-ва“: „Овде морамо да направимо термилошку разлику између намере и онога што називам мастерпланом. Да ли је постојао мастерплан тј. документ сакривен у некој фиоци који је говорио: ‘На овај и овакав начин намеравамо то да урадимо? Не. Ретко када постоји када су у питању геноциди.’¹²¹ Рекавши да „мастерпланови“ ретко кад постоје када су у питању геноциди, Корб је (свесно или несвесно) указао на неоправданост своје главне хипотезе коју је тврдоглаво бранио готово целу деценију, наиме да је непостојање „мастерплана“ доказ негеноцидног карактера Независне Државе Хрватске. Свега неколико редова касније, Корб ће то поново учинити, рекавши: „Сматрам да расправа о мастерплану и процесу одлучивања, у одређеном тренутку, увек постане бесплодна и води у даље заблуде. Ово важи како за Холокауст тако и за друге геноциде.”¹²² Нажалост, у самом тексту овај, врло важан моменат уопште није истакнут. Такође, иако су дотакнуте бројне теме од значаја за правилно разумевање одјека и значаја Корбове студије (термин геноцид, дебата о плану и намери усташког режима, контроверза око говора Милета Будака, однос према немачким и италијанским изворима, стање у Бановини Хрватској као предуслов геноцида), изгледа да је можда пропуштена шанса да се аутору пренесу бројни аргументи које је овдашња јавност изнела на рачун његовог рада. Ипак, упркос чињеници да историографија није дала своју оцену о овој књизи, сам Александер Корб

121 Стефан Радојковић, „Увезани геноциди и њихово разумевање: Разговор с проф. др Александером Корбом“, *Годишњак за истраживање геноцида*, св. 12/1, 2020, 264.

122 Исто, 264.

је наводио да је и због критика из Србије ревидирао своје ставове и почео да користи термин геноцид.¹²³

Научно бављење темама из српске и југословенске историје у Немачкој, иако има знатно дужу традицију, институционалну потпору добило је двадесетих и тридесетих година 20. века у контексту ревизионистичких тежњи Немачке ка простору Југоистока. Након цезуре од неколико година која је уследила по слому нацистичког режима, почетком педесетих студије Југоистока обновљене су у новом друштвено-политичком контексту, али поново у спречи науке и политике. Временом је међутим због политичких промена у Савезној Републици Немачкој, али и генерацијске смене, дошло до значајних промена и усклађивања изучавања Југоисточне Европе са савременим научним трендовима. Томе су допринели и почеци универзитетског бављења Југоисточном Европом. Мрежа институција посвећених изучавању Југоисточне Европе успостављена после Другог светског рата, која је своје институционалне и персоналне корене вукла из тридесетих и четрдесетих година, и данас представља окосницу бављења овим простором у Немачкој. У међувремену, ово истраживачко поље развило се у озбиљну и динамичну научну дисциплину.

Настојећи да одговоримо на питање у којој мери и на који начин српска научна заједница прати резултате савремене немачке историографије, анализирали смо приказе објављиване у српској научној периодици у периоду од 2000. до 2022. године. Прегледом садржаја пет кључних часописа у којима се обрађују теме из 20. века,

123 Исто, 259.

Токова историје, *Историје 20. века*, *Балканике*, *Зборника Матице српске за историју* и *Зборника Матице српске за друштвене науке* дошли смо до броја од 66 приказа. Трећина приказаних дела посвећена је темама из српске и југословенске историје, али су пажњу српских историчара привлачиле и монографије и зборници радова који за тему имају шири простор Југоисточне Европе, затим немачку историју, теоријску и методолошку литературу, као и студије о Првом светском рату, немачкој националној мањини, немачкој окупацији током Другог светског рата. Приметан је узлазни тренд у броју приказа последњих година у односу на ране двехиљадите. Међутим, анализа аутора и приказиваних дела упућује на закључак да не постоји систематичност у праћењу немачке научне продукције, те да је избор приказиваних дела најчешће плод индивидуалних научних интересовања аутора приказа. Већина приказа је информативног карактера (58 од 66), а мали број публикација доживео је више од једног приказа.

Посебну пажњу посветили смо анализи приказа оних дела која су доживела више приказа у српској научној периодици, или која су изазвала полемике у научној и широј јавности. У том погледу се у последње две деценије истичу три наслова немачких историчара, *Историја Србије од 19. до 21. века* Холма Зундхаусена, објављена у Немачкој 2007. и преведена на српски 2009. године, *Историја Југославије у 20. веку* Мари-Жанин Чалић из 2010, која је такође доживела српско издање 2013. године, и монографија Александера Корба *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945 (У сенци светског рата: масовно насиље усташа против Срба, Јевреја и Рома у Хрватској 1941–1945)*, објављена 2013. године у Немачкој. У анализи реакција на ове три студије настојали смо

да укључимо све нама познате приказе у српској научној периодици, уз осврт и на реакције у српским медијима, као и у иностраној научној заједници.

Судећи према рецепцији у српској научној јавности, реч је о три особена случаја. Док је књигама Холма Зундхаусена и Мари-Жанин Чалић посвећен већи број приказа у српској научној периодици, посебно после превода на српски, дело Александра Корба је у научним часописима готово у потпуности прећутано, што се само делимично може објаснити чињеницом да оно није преведено ни на енглески, ни на српски језик. Прикази Зундхаусенове *Историје Србије* највећим делом били су не само критички, већ изразито полемички и негативни, док је *Историја Југославије*, са изузетком једног аутора који је о овој синтези дао негативан суд, доживела махом информативне и афирмативне приказе, уз поједине ситније критике и замерке. С друге стране, за разлику од синтезе Мари-Жанин Чалић, књиге Холма Зундхаусена и Александра Корба изазвале су махом негативне реакције у широј српској јавности.

Анализа садржаја приказа и реакција на ове три студије упућује на закључак да су разлике између критичара и оних који су се о синтези Мари-Жанин Чалић позитивно изразили углавном идеолошке природе, а у случају студија Холма Зундхаусена и Александра Корба националне природе. Ауторки синтезе о историји Југославије замера се најчешће сувише афирмативан однос према Комунистичкој партији, партизанском покрету, Јосипу Брозу, као и прихватање комунистичке интерпретације појединих питања из југословенске прошлости, док се међу похвалама најчешће издваја избегавање телеолошког тумачења југословенске историје и стереотипног посматрања Балкана као „заосталог“ и „варварског“ простора. Стога је *Историја Југославије*

готово подједнако хваљена и критикована и у Србији и у Немачкој, а елементи који су хваљени или критиковани најчешће се подударају, са изузетком ауторкиног односа према Аустроугарској, који је у српској научној заједници истицан као „исправан“, док је у Немачкој критикован. С друге стране, књиге Холма Зундхаусена и Александра Корба су у српској средини готово искључиво критиковане, најчешће са националних позиција као тенденциозно негативни прикази српске историје, док је њихова рецепција у Немачкој била у потпуности афирмативна.

Анализа рецепције савремене немачке историографије у српској научној јавности доводи до закључка да њени резултати нису непознати, али да не постоји систематично праћење немачке продукције. Готово половина приказа немачких дела у српским научним часописима потиче из пера двојице аутора који суверено владају немачким језиком и прате немачку историографију, па је и одабир приказиваних дела плод њихових истраживачких интересовања. Самим тим, знатан део немачке историографске продукције, чак и оне са српским и југословенским темама, остаје незапажен у српској научној јавности. Ширу пажњу добијају она дела која доживе превод на српски или макар енглески језик, што говори о језичкој баријери као значајном фактору који негативно утиче на рецепцију резултата немачких историчара. Невелики број таквих дела говори и о недовољно динамичној преводилачкој и издавачкој делатности, као и о њеном значају за процес размене знања.

Sources and Literature:

Bayerisches Hauptstaatsarchiv. Fond Südost-Institut.

- Zvanična internet stranica Lajbnic instituta za istraživanje Istočne i Jugoistočne Evrope. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://leibniz-ios.de/>
- Zvanična internet stranica studijskog programa za Istočnu i Jugoistočnu Evropu na Univerzitetu u Regenzburgu. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.gsozes-ur.de/>
- Zvanična internet stranica Seminara za istoriju Istočne i Jugoistočne Evrope u Minhenu. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.gose.geschichte.uni-muenchen.de/index.html>
- Zvanična internet stranica istorijskog seminara na Univerzitetu u Lajpcigu. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.gkr.uni-leipzig.de/historisches-seminar/institut/professuren/ost-und-suedosteuro-paeische-geschichte>
- Portmann, Michael. „Holm Sundhaussen, Geschichte Serbiens 19.-21. Jahrhundert, Wien / Köln / Weimar 2007, 514 Seiten“. Datum pristupa 21. 11. 2023. https://www.academia.edu/12134170/Review_Holm_Sundhaussen_Geschichte_Serbiens_19_21_Jahrhundert
- Perović, Latinka. „Prošlost nije isto što i istorija“. *Politika*, 19. 2. 2009. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.politika.rs/scc/clanak/75871/Proslost-nije-isto-sto-i-istorija> (cyrillic)
- Radonic, Ljiljana. Rezension zu: *Calic, Marie-Janine: Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert. München 2010*, ISBN 978-3-406-60645-8, In: H-Soz-Kult, 22.07. 2011. Datum pristupa 21. 11. 2023. <www.hsozkult.de/publicationreview/id/reb-15380>.
- Bajruši, Robert. „Alexander Korb za Jutarnji. Njemački povjesničar i jedan od vodećih stručnjaka za povijest NDH: 'Ovo je prava istina o broju ubijenih u Jasenovcu'“. *Jutarnji list*, 20. 5. 2018. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/njemacki-povjesnicar-i-jedan-od-vodecih-strucnjaka-za-povijest-ndh-ovo-je-prava-istina-o-broju-ubijenih-u-jasenovcu-7373904>
- Vurušić, Vlado. „Ustaška mladež '41.: Mi smo poglavnikovi, poglavnik je naš! Povjesničar Goran Miljan objavio je intrigantnu knjigu o mladeži i ustašama u 2. svj. ratu“. *Globus*, 26. 6. 2018. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.jutarnji.hr/globus/politika/ustaska-mladez-41-mi-smo-poglavnikovi-poglavnik-je-nas-povjesnicar-goran-miljan-objavio-je-intrigantnu-knjigu-o-mladezi-i-ustasama-u-2-svj-ratu-7525797>

- „Osporava genocid, a ovde dobija nagrade – to je skandal“. *B92*, 23. 5. 2018. Datum pristupa 21. 11. 2023. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=05&dd=23&nav_category=11&nav_id=1396125
- Zvanična internet stranica nagrade Geisteswissenschaften International. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.boersenverein.de/kultur-und-lesen/preise-auszeichnungen/geisteswissenschaften-international/>
- Borić, Gojko. „Višedimenzionalna povijest ratnog ustaštva“. *Hrvatska revija*, Vol. 1, 2014. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.matica.hr/hr/410/visedimenzionalna-povijest-ratnog-ustastva-23287/?fbclid=IwAR3LUqrQWKiB9MXGmHeP9GOKg16rvrIWlShJRgh-vQCqmbvNybqETXL0L4qA>
- Cvijić, A. „Izazov za našu nauku“. *Politika*, 28. 1. 2009. Datum pristupa 21. 11. 2023. [https://www.politika.rs/scc/clanak/72925/#komentari \(cyrillic\)](https://www.politika.rs/scc/clanak/72925/#komentari (cyrillic))
- Milošević, Srđan. „O genocidu u NDH“. *Peščanik*, 27. 6. 2018. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://pescanik.net/o-genocidu-u-ndh/>
- Četnik, Milan. „Mračna misija doktora Korba“. *Politika*, 15. 2. 2023. Datum pristupa 21. 11. 2023. [https://www.politika.rs/scc/clanak/537858/Mracna-misija-doktora-Korba \(cyrillic\)](https://www.politika.rs/scc/clanak/537858/Mracna-misija-doktora-Korba (cyrillic))
- Comparative Southeast European Studies. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.degruyter.com/journal/key/soeu/html#overview>
- Südost-Forschungen*. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.degruyter.com/journal/key/sofo/html?lang=de#overview>
- Südosteuropäische Arbeiten. Datum pristupa 21. 11. 2023. <https://www.degruyter.com/serial/soa-b/html?lang=en#volumes>
- Akrap, Doris. „Jugoslawiens Historiker kamen nur bis 1800“. *TAZ*, 6. 10. 2010.
- Aleksov, Bojan. “Sundhaussen, Holm. Geschichte Serbiens: 19.-21. Jahrhundert. Böhlau, Vienna, 2007. 514 pp.”. *The Slavonic and East European Review*, October 2010, Vol. 88, No. 4 (October 2010), 754–755.
- Bakić, Jovo. „Mari-Žanin Čalić (2013). *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Beograd: Clio“. *Sociologija*, Vol. LV (2013), No. 4, 589–593.
- Bataković, Dušan T. „Slike moderne Srbije: dometi, ograničenja, osporavanja“. U: Zundhausen, Holm. *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, 549–569. Beograd: Clio, 2009. (cyrillic)

- Beer, Mathias. "Wege zur Historisierung der Südostforschung. Voraussetzungen, Ansätze, Themenfelder". In: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Mathias Beer, Gerhard Seewann, 7–38. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Beer, Mathias. „Die deutsche Südosteuropa-Forschung zwischen Nationalsozialismus und Bundesrepublik: Kontinuität – Bruch – Neubeginn“. *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 28–45.
- Bichlmeier, Harakd. „Holm Sundhaussen, *Geschichte Serbiens 19.-21. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar: Böhlau 2007, 514 Seiten“. *Südosteuropa-Mitteilungen* 04/2008, 106–108.
- Bjelajac, Mile. *1914–2014: zašto revizija?: stare i nove kontroverze o uzrocima Prvog svetskog rata*. Beograd: Medija centar „Obrana“, 2014. (cyrillic)
- Bojović, Boško. „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien, 1941–45, DISSERTATIONSSCHRIFT-zur Erlangung des akademischen Grades Doctor philosophiae (Dr. phil.)“. *Godišnjak za istraživanje genocida*, sv. 10, 2018, 169–188. (cyrillic)
- Borić, Gojko. „Deutscher Historiker Alexander Korb korrigiert einseitige jugoslawische Geschichtsschreibung“. *Review of Croatian History* 13/2017, no.1, 213–226.
- Božić, Sofija. „*Istorija Srbije od 19. do 21. veka* Holma Zundhausena i srpska naučna zajednica – odjeci i reagovanja“. *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 88 (2013), 141–161. (cyrillic)
- Brunnbauer, Ulf. "Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*". *Historische Zeitschrift*, Band 293, Heft 2 (2011), 543–544.
- Buchenau, Klaus. „Alexander Korb: Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945. Hamburg: Hamburger Edition, 2013. 510 S., 33 Abb. = Studien zur Gewaltgeschichte des 20. Jahrhunderts. ISBN: 978-3-86854-259-2“. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Vol. V, 2015, 46–48.
- Calic, Marie-Janine. *A History of Yugoslavia*. West Lafayette: Purdue University Press 2019.
- Calic, Marie-Janine. *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, 2. durchges. Aufl. München: Beck 2014.

- Calic, Marie-Janine. *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*. München: Beck 2010.
- Calic, Marie-Janine. *Geschichte Jugoslawiens*, 2. durchges. Auflage. München: C.H. Beck 2020.
- Calic, Marie-Janine. *Geschichte Jugoslawiens*. München: C.H. Beck 2018.
- Čalić, Mari-Žanin. *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Beograd: Clio, 2013. (cyrillic)
- Čalić, Mari-Žanin. *Socijalna istorija Srbije 1815–1941. godine – Usporeni napredak u industrijalizaciji*. Beograd: Clio, 2004. (cyrillic)
- Ćirić, Jovan. „Genocidna namera“. *CRIMEN* (VI) 1/2015, 27–45.
- Dacz, Enikő. „Vom ‘gottbegnadeten’ Schriftsteller zum Schriftleiter. Heinrich Zillichs literarisches Netzwerk vor und nach 1945“. *Halbjahresschrift für Geschichte und Zeitgeschehen in Zentral- und Südosteuropa, Working Papers #1*, 2020, 16–31.
- Đikanović, Vesna. „Ulf Brunnbauer. Globalizing Southeastern Europe. Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century. Lanham: Lexington Books, 2016“. *Tokovi istorije* 1/2017, 221–227. (cyrillic)
- Dimić, Natalija. „German-Balkan Entangled Histories in the Twentieth Century, eds Mirna Zakić, Christopher A. Molnar. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2020, 344.“. *Tokovi istorije*, 1/2021, 349–352. (cyrillic)
- Dimitrijević, Bojan. „Krajnje problematičan konstrukt: Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Clio, Beograd, 2009, 579“. *Istorija 20. veka* 1/2010, 249–254.
- Djurić Milovanović, Aleksandra. „Ulf Brunnbauer, Globalizing South-eastern Europe: Emigrants, America, and State since the Late Nineteenth Century“. *Balkanica*, XLVIII/2017, 376–379.
- Đurić Mišina, Veljko. „Da li je Mile Budak predstavio program rada protiv Srba ili je to srpska propaganda?“. *Godišnjak za istraživanje genocida*, sv. 11/1, 2019, 23–50. (cyrillic)
- Einax, Rayk. „Holm Sundhaussen: Geschichte Serbiens. 19.–21. Jahrhundert, Wien: Böhlau Verlag 2007, 514 S.“. *Comparativ*, 19 (2-3), 250–253.
- Fischer, Karl August. „Fritz Valjavec (1909–1960)“. *Südost-Forschungen* Vol. XIX (1960), 1–15.

- Gašić, Ranka. „Zajednica južnoslovenskih naroda kao istorijska pojava 20. veka“. U: Čalić, Mari-Žanin. *Istorija Jugoslavije u 20. veku*, 477–483. Beograd: Clio 2013. (cyrillic)
- Glišić, Venceslav. „Holm Sundhaussen, *Geschichte Serbiens 19–21 Jahrhundert*, Bohlau Verlag, Wien-Koln-Weimar, 2007“. *Vojnoistorijski glasnik* 2/2008, 177–194. (cyrillic)
- Grandits, Hannes. „Südosteuropäische Geschichte als global verflochtene Regionalwissenschaft. Aktuelle Perspektiven des Berliner Wissenschaftsstandortes“. *Südosteuropäische Hefte* Vol. 1, 2/2012, 11–18.
- Grimm, Gerhard. „Georg Stadtmüller und Fritz Valjavec. Zwischen Anpassung und Selbstbehauptung“. In: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Matthias Beer, Gerhard Seewann, 237–255. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Höbel, Lothar. „Und immer wieder nur Patrioten ... Eine leidenschaftliche Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert mit manchen Widersprüchen“. *FAZ*, 3. 1. 2011.
- Höpken, Wolfgang. „Zur Einführung. Vor- und Gründungsgeschichte der Südosteuropa-Gesellschaft: Kritische Fragen zu Kontexten und Kontinuitäten“. *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 4–15.
- Höpken, Wolfgang. *Wissenschaft – Politik – Biografie. Die deutsche Südosteuropaforschung und ihre Akteure am Beispiel von Franz Ronneberger (1930er bis 1990er Jahre)*. Berlin/Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2020.
- Hösch, Edgar. „Südostforschung vor und nach 1945. Eine historiographische Herausforderung“. In: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Matthias Beer, Gerhard Seewann, 275–286. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Ivanović, Vladimir. „Društvena istorija u fokusu XI“. *Godišnjak za društvenu istoriju* Vol. XVIII, No. 1 (2011), 105–108.
- Janjetović, Zoran. „Andreas Roth. Johann Albrecht von Rechwitz (1899–1962). Vom unbequemen Südosteuropaexperten zum Kunstschützer. Graz: Ares Verlag, 2020, 493.“. *Tokovi istorije*, 3/2020, 279–283. (cyrillic)
- Janjetović, Zoran. „Franziska A. Zaugg. Albanische Muslime in der Waffen-SS. Von „Großalbanien“ zur Division „Skanderbeg“. Pader-

- born: Ferdinand Schöningh, 2016, 346.“ *Tokovi istorije*, 1/2018, 194–197. (cyrillic)
- Janjetović, Zoran. „Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Clio, Beograd, 2009, 579 str.“. *Tokovi istorije* 1–2/2009, 331–334. (cyrillic)
- Korb, Alexander. “Rolf Wörsdörfer, Krisenherd Adria 1915-1955 Konstruktion und artikulation des nationalen im italienisch-Jugoslawischen Grenzraum“. *Istorija 20. veka*, 2/2006, 175–178.
- Korb, Alexander. *All' ombra della guerra mondiale: Violenze degli ustascia contro serbi, ebrei e zingari in Croazia (1941-1945)*. Bolsena: Edizione Massari 2017.
- Korb, Alexander. *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*. Hamburg: Hamburger Edition, 2013.
- Korb, Alexander. *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*, 2. Auflage. Hamburg: Hamburger Edition, 2014.
- Kos, Franz-Josef. “Holm Sundhaussen, Geschichte Serbiens. 19.–21. Jahrhundert. Köln/ Weimar/Wien, Böhlau 2007. 514 S.“. *Historische Zeitschrift*, Band 286 (2008), 828–830.
- Kührer-Wielach, Florian. „Ein schwieriges Jubiläum. Das Südostdeutsche Kulturwerk 1951–2021“. *Halbjahresschrift für Geschichte und Zeitgeschehen in Zentral- und Südosteuropa, Working Papers #1*, 2020, 32–42.
- Lichnofsky, Claudia. „Ideologisch selektive Bilder serbischer Kultur? [Review on: Sundhaussen, Holm: Geschichte Serbiens. 19.-20. Jahrhundert. Wien: Böhlau u.a., 2007.]“. *KULT_online* 20 (2009).
- Ljušić, Radoš. „Istoriografija „odbira“, srbofobije i jugofilije: Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Klio, Beograd, 2008, str. 579, preveo Tomislav Bekić“. *Istorija 20. veka* 1/2010, 213–248.
- Lompar, Rastko. „Franziska Zaugg, Albanische Muslime in der Waffenss: Von „Großalbanien“ zur Division „Skanderbeg““. *Balkanica*, XLVIII/2017, 385–387.
- Lompar, Rastko. „Marie-Janine Calic, The Great Cauldron. A History of Southeastern Europe. Cambridge-London: Harvard University Press, 2019, 724 p.“. *Balkanica*, LII/2021, 218–219.
- Malešević, Željko. „Andreas Roth, Johann Albrecht von Reischwitz (1899–1962). Vom unbequemen Südosteuropäexperten zum Kunstschüt-

- zer, Ares Verlag, Graz 2020, 496 Sei.“. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 178, 2/2021, 301–305. (cyrillic)
- Mijatov, Nikola. „Мари-Жанин Чалић, Југоисточна Европа: глобална историја, Сарајево, Удружење за модерну историју, 2020, 619.“. *Istorija 20. veka*, god. 39, 2/2021, 507–509.
- Miladinović Radonjić, Anđelija. „The Routledge Handbook of Balkan and Southeast European History, eds John R. Lampe, Ulf Brunnbauer, 1st edition. Abingdon – New York: Routledge, 2020, 556.“. *Tokovi istorije*, 1/2021, 336–342. (cyrillic)
- Miljan, Zrinka. „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden
- Mirković, Zoran S. „Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, Verlag C. H. Beck, München 2010, 415“. *Analni Pravni fakulteta u Beogradu*, Vol. LIX, 1/2011, 424–430. (cyrillic)
- Mišić, Miloš. „O jednostranom tumačenju istorije jugoslovenskog proslatora (Mari-Žanin Čalić, *Istorija Jugoslavije u 20. veku*, Clio, Beograd 2013, preveli s nemačkog R. Gašić i V. Babić“. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 155–156, 2/2016, 396–416. (cyrillic)
- Mišić, Miloš. „On a One-Sided Interpretation of the Yugoslav Past“. *Balkanica – Annual of the Institute for Balkan Studies*, Vol. XLVI, 349–382.
- Mišković, Nataša. “Calic, Marie-Janine (2010): Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert. München: C.H. Beck (Europäische Geschichte im 20. Jahrhundert), 415 Seiten”. *Südosteuropäische Hefte*, Vol. 1, No. 2 (2012), 100–103.
- Mišković, Nataša. „Sundhaussen, H.: Geschichte Serbiens. 19.–21. Jahrhundert“, *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte = Revue suisse d'histoire = Rivista storica svizzera*, Vol. 58, 3/2008, 369–371.
- Moll, Nicholas. „Alexander Korb Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945 [In the Shadow of World War: Ustaša Mass Violence against Serbs, Jews, and Roma in Croatia 1941–1945] (Hamburg, Germany: Hamburger Edition, 2013) isbn 978-3-86854-259-2.“. *Southeastern Europe*, Vol. 41, 2017, 82–84.
- Ospenica, Dragoslav. „Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, preveo s nemačkog Tomislav Bekić, Beograd 2008, 579 str.“. *Spomenica Istorijskog arhiva „Srem“*, Vol. 8, 2009, 288–291. (cyrillic)

- Radojković, Stefan. „Evropa dugog 20. veka – slučaj Jugoslavije. Mari Žanin-Čalić, „Istorija Jugoslavije u 20. veku”, Clio, Beograd, 2013“. *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 87, 2013, 156–158. (cyrillic)
- Radojković, Stefan. „Mari Žanin-Čalić, *Istorija Jugoslavije u 20. veku*, Clio, Beograd 2013“. *Istorija 20. veka*, 1/2014, 237–239.
- Radojković, Stefan. „Uvezani genocidi i njihovo razumevanje: Razgovor s prof. dr Aleksanderom Korbom“. *Godišnjak za istraživanje genocida*, sv. 12/1, 2020, 255–280. (cyrillic)
- Ristović, Milan. *Nemački novi poredak i Jugoistočna Evropa 1940/41–1944/45. Planovi o budućnosti i praksa*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1991.
- Seewann, Gerhard. „Das Südost-Institut 1930-1960“. In: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Mathias Beer, Gerhard Seewann, 49–92. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Serbien in der deutschsprachigen Forschung. Eine Auswahlbibliografie*, Hrsg. von Holm Sundhaussen unter Mitwirkung von Đorđe Tomić. Belgrad: Serbische Nationalbibliothek, 2011.
- Spannenberger, Norbert. „Südost-Forschung im Dienst der SS – Zur Biographie vom Fritz Valjavec 1909-1945“. *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 60–73.
- Spannenberger, Norbert. „Südost-Forschung im Dienst der SS – Zur Biographie vom Fritz Valjavec 1909-1945“. *Südosteuropa-Mitteilungen* 4/2014, 60–73.
- Spannenberger, Norbert. „Vom volksdeutschen Nachwukswissenschaftler zum Protagonisten nationalsozialistischer Südosteuropapolitik. Fritz Valjavec im Spiegel seiner Korrespondenz 1934–1939“. In: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Mathias Beer, Gerhard Seewann, 215–235. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Stefanov, Nenad. „Jargon der eigentlichen Geschichte: Vom Nichtverstehen und dem Fremden. Zur Diskussion um Holm Sundhaussens Geschichte Serbiens in der serbischen Öffentlichkeit“. *Zeitschrift für Politik und Gesellschaft*, 58 (2010), 2, 220–249.
- Stefanov, Nenad. „Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, München: C. H. Beck Verlag, 2010, 415 S.“, *Comparativ*, Vol. 21 No. 5 2011, 124–128.

- Stjepić, Danijela. „Alexander Korb Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945“. *Zeitschrift für Genozidforschung* 12/2, 2011, 144–146.
- Stojanović, Aleksandar. „Local dimensions of the Second World War in Southeastern Europe, eds Xavier Bougarel, Hannes Grandits, Marija Vulesica. Routledge, 2019.“. *Tokovi istorije*, 1/2020, 254–257. (cyrillic)
- Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Mathias Beer, Gerhard Seewann. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Sundhaussen, Holm. „Südosteuropäische Geschichte in Berlin“. *Südosteuropäische Hefte* Vol. 1, 1/2012, 12–16.
- Sundhaussen, Holm. „Was ist Südosteuropa und warum beschäftigen wir uns (nicht) damit?“. *Südosteuropa-Mitteilungen* 5–6/2002, 92–105.
- Sundhaussen, Holm. *Geschichte Jugoslawiens 1918–1980*. Stuttgart: Kohlhammer, 1982.
- Sundhaussen, Holm. *Geschichte Serbiens. 19.–21. Jahrhundert*. Köln/Weimar/Wien, Böhlau 2007.
- Terzić, Slavenko. „Istorija Srbije sa gnevom i pristrasnošću“. *Letopis Matice srpske*, januar–februar 2010, 148–169. (cyrillic)
- Troebst, Stefan. „Südosteuropäische Geschichte als gesonderte Disziplin: Mathias Bernath in Berlin und München“. *Südosteuropäische Hefte*, Vol. 1 2/2012, 19–23.
- Umeljić, Vladimir. *Die Besatzungszeit und das Genozid in Jugoslawien: 1941-1945*. Los Angeles: Graphics high publishing, 1994.
- Umeljić, Vladimir. „Promena paradigme u nemačkoj istorijskoj nauci: u hrvatskoj državi 1941-1945. nije izvršen genocid nad Srbima? : (doktorska disertacija Aleksandra Korba, nagrađena najvišom ocenom na Humboltovom univerzitetu u Berlinu, i sve njene implikacije)“. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Br. 141, 2012, 523–550. (cyrillic)
- Umeljić, Vladimir. *Ocidentalno-evropska kulturološka tradicija, veliki genocidi u Evropi sredinom i balkanski ratovi krajem XX veka: (kontinuitet istorije u prizmi teorije definicionizma)*. Jagodina: Gambit, 2016. (cyrillic)
- und Roma in Kroatien 1941-1945, Hamburger Edition, Hamburg 2013, 510 str.“. *Historijski zbornik*, Vol. LXVII (2014), br. 1, 292–296.

- Vajagić, Predrag. „Mari-Žanin Čalić, „Istorija Jugoslavije u 20. veku“, Clio, Beograd 2013, 490 str.“. *Godišnjak istorijskog arhiva grada Novog Sada*, 7/2013, 133–137. (cyrillic)
- Von Puttkamer, Joachim. “Marie-Janine Calic, *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, München: Beck, 2010. 415 S”. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* Vol. 61, No. 3 (2013), 3, 466–467.
- Vukelić, Ratko. „Delo kapitalne vrednosti. Holm Zundhausen, *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*, Clio, Beograd 2009“. *Pravo i društvo: časopis za pravnu i političku kulturu*, 1/2010, 349–357.
- Vulesica, Marija. „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkrieges. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945 Hamburg: Hamburger Edition, 2013, 510 S., € 28“. *Bulletin des Fritz Bauer Instituts* Vol. 13, 2015, 69.
- Weger, Tobias. „Das Südostdeutsche Kulturwerk in München im Kontext der westdeutschen „Vertriebenenkulturarbeit“ nach 1945“. *Halbjahresschrift für Geschichte und Zeitgeschehen in Zentral- und Südosteuropa, Working Papers #1*, 2020, 5–15.
- Wiggershaus, Renate. „Geschichte in Südosteuropa. Ein seltsames Projekt. Die Historikerin Marie-Janine Calic und der Romancier Milovan Danojlic tauchen tief ein in das, was einst Jugoslawien hieß“. *Frankfurter Rundschau*, 19. 12. 2010.
- Willkomm, Dorothea. *Untersuchungen zur Anfangsphase der deutschen Südosteuropahistoriographie*. Magisterarbeit, Hannover 1979.
- Yeomans, Rory. „Alexander Korb, Im Schatten des Weltkrieges: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941–1945 (Hamburg: Hamburger Edition, 2013)“. *Fascism*, Vol. III, 1/2014, 53–55.
- Zach, Krista. „Friedrich Valjavec nach seinen privaten tagebuchartigen Aufzeichnungen (1934–1946)“. In: *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches: Institutionen – Inhalte – Personen*, Hrsg. Mathias Beer, Gerhard Seewann, 257–273. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Živković, Nikola. „Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann, *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, Verlag: Karl Blessing Verlag; 2010 München, 879“. *Godišnjak za istraživanje genocida*, 2015, 193–205. (cyrillic)
- Živković, Nikola. „Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes und Moshe Zimmermann: *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplo-*

maten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik, Karl Blessing Verlag; München 2010“. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 149, 4/2014, 1039–1047. (cyrillic)

Živković, Nikola. „Recenzija knjige Aleksandra Korba“, u: *Odnos prema srpskim žrtvama u sukobima tokom XX veka*, 61–101. Beograd/Hag: Istorijski projekat “Srebrenica”, 2013. (cyrillic)

Зундхаусен, Холм. *Историја Србије од 19. до 21. века*. Београд: Clio, 2009. (cyrillic)

Summary

Natalija Dimić Lompar Ph.D.

RECEPTION OF CONTEMPORARY GERMAN HISTORIOGRAPHY ON SERBIAN AND YUGOSLAV PAST IN SERBIAN ACADEMIC JOURNALS

Abstract: Researching Southeast European history has a rich tradition and institutional support in Germany. This paper deals with the reception of the views on Serbian/Yugoslav history dominant in contemporary German historiography. By analyzing the reviews published in most prominent Serbian academic journals (*Tokovi istorije*, *Istorija 20. veka*, *Balkanica*, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*) between 2000 and 2022, it attempts to discern how closely German historiography has been followed in Serbia. Special emphasis is put on the works of Holm Sundhaussen, Marie-Janine Calic, and Alexander Korb that sparked debate within Serbian academic circles.

Key words: Historiography, Reviews, Reception, Holm Sundhaussen, Marie-Janine Calic, Alexander Korb

The network of institutions tasked with researching Southeast Europe, which was created in Germany after the Second World War, remains active to this day. However, its institutional and personal roots can be traced back to the 1930s and 1940s. Over the course of the last decades, due to political and generational changes, as well as the emergence of the first chairs for Southeast European history on German universities, the *Südostforschung* was largely professionalized. This paper deals with the reception of the views on Serbian/Yugoslav history dominant in contemporary

German historiography. A thorough analysis of the reviews published in most prominent Serbian academic journals (*Tokovi istorije*, *Istorija 20. veka*, *Balkanica*, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*) between 2000 and 2022 reveals that even though German historiography and its achievements are not completely neglected, the Serbian scientific community lacks a systematic approach towards it. Two authors published almost half of all reviews, which means that the results of our research are largely skewed towards their interests. Furthermore, as a consequence, large part of German historiographical production, even the works dealing with Serbian/Yugoslav history, passes unnoticed within Serbian academic community. More attention is given to those works that are translated either in Serbian or English, which points to the language barrier as a key factor limiting the reading public of German historiography in Serbia. This paper puts special stress on three studies that had garnered special attention within Serbia: Holm Sundhaussen's *Geschichte Serbiens 19.-21. Jahrhundert*, Marie-Janine Calic's *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert* and Alexander Korb's *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*. A careful analysis of both reviews and other reactions to these studies reveals that the differences between those who lauded and criticized the work of Marie-Janine Calic were largely ideological, whereas in the case of the other two authors the fault lines run across national borders. Therefore, *Geschichte Jugoslawiens* was similarly praised and criticized in Serbia and Germany, with critics in both countries raising almost identical objections. In the case of Sundhaussen's and Korb's works, the situation was different, as both books were almost exclusively criticized within Serbia as biased and negative depictions of Serbian history, whereas they received praises from the German academic community.